

1 / 2011

ACTA MISSIOLOGICA

Cena 0,70 € | ISSN 1337-7515 | ROČNÍK 5 - VOLUME 2011

ČASOPIS INŠTITÚTU MISIJNEJ PRÁCE A TROPICKÉHO ZDRAVOTNÍCTVA
JÁNA PAVLA II., VŠ ZSP SV. ALŽBETY

Časopis **Acta Missiologica** vychádza dvakrát ročne a publikuje v čo najširšom spektre články, ktorých obsah súvisí s misijnou, charitatívnou, humanitárnou a rozvojovou činnosťou. Do tejto oblasti patria všetky vzdelávacie, zdravotnícke, sociálne a duchovné témy vychádzajúce z misijného kontextu. Časopis je recenzovaný.

Obsah:

EDITORIAL

Eva Romanová 3

FORMOVANIE SVEDOMIA PRE PRAVÚ LÁSKU PODEA JÁNA PAVLA II.

Peter Vansač 4

VZDELÁVNIE AKO SÚČASŤ PRIMÁRNEJ PREVENČIE V BOJI PROTI OBCHODOVANIU S ĽUĎMI

Ján Gurský 8

RÓMSKA KOMUNITA A SOCIÁLNO – PATOLOGICKÉ JAVY

František Hanobik 12

SOCIÁLNOPATOLOGICKÝ JAV V SPOLOČNOSTI ZNEUŽÍVANIE A TYRANIE ŽIEN

Slavomír Laca 16

OŠETROVANIE SENIOROV A NÁSILIE PÁCHANÉ NA SENIOROCH

Zuzana Hudáková 21

SÚČASNÝ STAV NÁSILIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH V POSTMODERNEJ SPOLOČNOSTI

Slavomír Laca, Lenka Pasternáková 27

SOCIÁLNE JAVY OHROZUJÚCE RÓMSKU RODINU

Eva Kurnátová, Hanobik František 31

PROSTITÚCIA AKO SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝ JAV

Peter Laca 35

OMEZENÁ RACIONALITA VEŘEJNÉ POLITIKY NEJEN V OTÁZKÁCH ŘEŠENÍ MARGINALIZACE A SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

Martin Smutek 41

EDITORIÁL

Milí čitatelia,

dostalo sa Vám do rúk ďalšie číslo časopisu Acta missiologica. Ide o trochu špeciálne číslo. Nasledovné príspevky boli súčasťou vedeckej konferencie. I keď v tomto čísle nenájdete naše obvyklé príspevky, s misijnou prácou úzko súvisí i sociálna činnosť. Preto sme sa rozhodli toto číslo venovať i takýmto príspevkom. Nemajte však obavy. Na jeseň opäť vyjde naše zvyčajné číslo s misijnou tematikou.

Avšak tu by sme si mohli položiť otázku, čo je to vlastne misijná tematika? Je to iba misia ad gentes? Iba misia pri ktorej odchádzame z našich domovov do ďalekých krajín? To určite nie. Misia má široké pole pôsobenia, pri ktorom sa vôbec nemusíme pohnúť zo svojho štátu, ba ani zo svojho mesta. Stačí mať otvorené oči a srdce pre potreby ľudí okolo nás. Všetko čo robíme s láskou, všetko čo robíme pre človeka, čo robíme pre Krista je misiou.

I keď pri misii ideme iným rozprávať o Bohu, myslím že životu s ním sa môžeme veľa naučiť od ľudí žijúcich v materiálnej biede, ale s dôverou sa spoliehajúcich na Božiu prozreteľnosť. Stačí mu len otvoriť naše prázdne dlane a nechať sa ním viesť.

Eva Romanová

FORMOVANIE SVEDOMIA PRE PRAVÚ LÁSKU PODĽA JÁNA PAVLA II.

Peter Vansač

Abstract: The expressions "culture of life" and "culture of death" were used by John Paul II. "Culture of life" means everything what helps a man to develop his/her personal and spiritual life. "Culture of death" means everything what destroys personality of a man and especially his/her spirit. Life of a man is connected to family, because for a child and also for an adult, family is the most important. According to John Paul II. a married couple creates "comunio personarum" community of people, based on true love in which there is a place for a baby as for a fruit of love.

Absrakt: Výraz „kultúra života“ a naproti tomu „kultúra smrti“ pochádza od Jána Pavla II. „Kultúrou života“ označuje to, čo napomáha rastu človeka po osobnostnej, ale aj duchovnej stránke. „Kultúrou smrti“ označil to, čo ničí osobnosť človeka a hlavne jeho ducha. Život človeka je spojený s rodinou, preto v živote dieťaťa, ale aj dospelého človeka, najdôležitejšia je rodina. Manželia podľa Jána Pavla II. vytvárajú „comunio personarum“ spoločenstvo osôb na základe ozajstnej lásky, v ktorej má miesto aj dieťa, ako plod lásky.

Úvod

Formovanie človeka patrí medzi najťažšie úlohy, ktorá stojí pred rodičmi, učiteľmi, vychovávatelmi, ba pred celou spoločnosťou. Najťažšie bremeno je na rodičoch, lebo ako povedal sv. Ján Zlatoústý, oni sú prvými vychovávateľmi a učiteľmi svojich detí.

Ako majú kresťanskí rodičia vplývať na svedomie svojich detí? Aké hodnoty im majú vštepiť do ich svedomia? Ako im majú pomôcť rozpoznať, čo je pre nich „kultúrou smrti“ a čo „kultúrou života“? Podľa Jána Pavla II. rodičia vo výchove musia byť najprv svedkami a až potom učiteľmi a vychovávateľmi. Zo staroveku je známa axióma, že človek druhému človeku len to môže dať, čím je sám naplnený. A preto je potrebné, aby rodičia boli naplnení vzájomnou láskou, ktorá je obrazom Božej lásky a na Boží obraz vychovávali aj svoje deti.

Potreba sebareflexie svedomia

Ján Pavol II. v encyklike *Evangelium vitae*, ktorá vyšla 25. marca 1995 píše, že v súčasnej spoločenskej situácii poznačenej dramatickým bojom medzi „kultúrou života“ a „kultúrou smrti“ je potrebné vypestovať kritický zmysel, ktorý by umožnil rozlišovať pravé hodnoty od pseudohodnôt. Preto je potrebná všeobecná mobilizácia svedomia a spoločné etické úsilie, aby sme budovali novú kultúru života, ktorá bude schopná riešiť dnešné, predtým neznáme problémy.¹ Tieto slová pápeža sú nadčasové a v plnej miere platia aj dnes. Kde začať s touto kultúrou života?

Ján Pavol II. hovorí, že najprv je potrebné začať vo vnútri kresťanských spoločenstiev, lebo veriaci ľudia, často podliehajú tendencii oddeľovať kresťanskú vieru od etických požiadaviek, čo vedie k mravnému subjektivismu. Pápež sa pýta, aká kultúra je dnes rozšírená medzi jednotlivými kresťanmi, rodinami, spoločenstvami veriacich?²

Na túto otázku dáva odpoveď v knihe *Boží plán* Desatoro pre tretie tisícročie kde píše, že modernú spoločnosť pokúša relativizmus, ktorý z mnohých ľudí robí skeptikov. Individualizmus a subjektivismus, ktoré sa stávajú dominantnými v oblasti morálky, kde určité spôsoby konania sa považujú za prijateľné, lebo takto koná veľký počet osôb. Zmätok vládne aj vtedy, kde nechávame ľudí veriť, že to, čo je zákonné, je aj samo o sebe mravné.³

Ján Pavol II. zdôrazňuje, že súčasná spoločnosť osobitne potrebuje svedectvo dvojíc, ktoré autenticky prežívajú lásku, ktorá je znamením Božej lásky. Z takejto lásky sa rodia kresťanské ro-

¹ Porov.: JÁN PAVOL II.: *Encyklika Evangelium vitae*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995, čl. 95.

² Porov.: JÁN PAVOL II.: *Encyklika Evangelium vitae*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995, čl. 95.

³ Porov.: JÁN PAVOL II., *Boží plán* Desatoro pre tretie tisícročie, LÚČ Bratislava 1996, s. 89.

diny, v ktorých rodičia prijímajú deti, ako žiarivý dar Božej dobrotivosti a vychovávajú ich tak, aby si vážili základné hodnoty ľudského života.⁴

Plodná láska v spoločenstve rodiny

Jednou zo základných vlastností lásky je tá skutočnosť, že nezostáva len sama pre seba, ale odovzdáva sa ďalej. Môžeme o nej povedať, že je plodná. Táto plodnosť lásky sa má najviac prejavovať v rodine, v odovzdávaní daru života od rodičov deťom.⁵

Tejto téme zasvätil Ján Pavol II. jednu časť svojich katechéz, ale dotýka sa jej často aj vo svojich povzbudeniach k rodine a manželstvu. Vo svojich príhovoroch pevne stojí na strane ochrany života. Manželské spoločenstvo ako „*communio personarum*“ má byť vo svojej prirodzenosti otvorené pre nový život, pre nové osoby. Manželské spoločenstvo sa má tak postupne pretvárať na spoločenstvo rodinné. Pápež často poukazuje na tú skutočnosť, že ľudský život je Božím darom, a našou povinnosťou je chrániť ho od chvíle počatia až po prirodzenú smrť.

Pápež hovorí k manželom a rodinám: „Ste pozvaní ukazovať svetu krásu otcovstva a materstva, a tak šíriť kultúru života: ona ukazuje pohotovosť k počatiu a k výchove detí, ktoré vám boli dané. Každá počatá ľudská bytosť má právo na jestvovanie, pretože odovzdaný ľudský život už nepatrí do moci tých, ktorí ho počali.“⁶

Vo svojich katechézach sa pápež často odvoláva na encykliku pápeža Pavla VI. *Humanae vitae*. Služba životu v rodine podľa neho musí byť stále, v každom okamihu, preto každý manželský akt si má zachovať vnútorné smerovanie manželov k odovzdávaniu života. Týka sa to toho momentu v spoločnom živote manželov, v ktorom sa oni obaja zjednocujú a stávajú sa podľa slov Biblie „jedným telom“ (Gn 2, 24). Pápež hovorí, že manželský akt vytvára veľmi tesnú väzbu medzi mužom a ženou, a zároveň ich robí schopnými k počatiu a zrodeniu nového života - to vychádza z podstaty manželstva. Z tejto príčiny manželia musia prijať zároveň dva rozmery v telesnom manželskom stretnutí – zjednotenie tiel a schopnosť darovať život. Je to vzájomné čítanie v pravde v „reči tela“.⁷ Tieto dva rozmery manželského spojenia, zjednocujúci a plodiaci, nemožno od seba navzájom oddeľiť. Cirkev na Druhom vatikánskom koncile poukázala na tieto dva rozmery: uskutočňovanie manželskej lásky s úctou k ľudskému životu. Preto hovorí: „Cirkev pripomína, že nemôže jestvovať naozajstné protirečenie medzi Božími zákonmi o prenášaní života a o udržiavaní pravej manželskej lásky.“⁸

Pápež hovorí na viacerých miestach, že Stvoriteľ odovzdal mužovi a žene schopnosť odovzdať dar života, a tak im dáva účasť na svojej Stvoriteľskej moci. Božia láska stále bola a stále aj bude plodná. V Božom pláne aj ľudská láska za určitých okolností a podmienok môže byť tiež plodná. Nový život, ktorý Boh požehnáva v dieťati je spoločným dielom Boha a milujúcich sa manželov. Preto rodičia sú povolani k tomu, aby boli spolupracovníkmi Boha v odovzdávaní

⁴ JÁN PAVOL II., *Boží plán Desatoro pre tretie tisícročie*, LÚČ Bratislava 1996, s. 90-91

⁵ „Plodnosť manželstva plynie zo samotnej podstaty osobnej lásky. Ak je pre lásku prirodzené sa dávať, potom je nemožné zostávať v nej sám. Láska smeruje k tomu, aby bola plodná, aby preukazovala službu životu. Dieťa ako plod vzájomnej lásky nie je len náhodný príspevok k vonkajšej láske manželov, ale jej realizáciou a naplnením.“ – W. Kasper, *Teológia kresťanského manželstva*, str.19.

⁶ JÁN PAVOL II., Príhovor pápeža pri stretnutí s mladými manželmi a ich deťmi v Sainte – Anne d’Auray (Francúzsko), 20. 9. 1996, OR 11-12 / 1996, str. 27; v podobnom duchu píše Pápež aj v encyklike EV: „Ľudský život je posvätný, pretože od počiatku je nositeľom stvoriteľskej činnosti Boha, a tak zostáva navždy v osobitnom vzťahu k Stvoriteľovi, svojmu jedinému cieľu. Iba Boh je Pán života od jeho počiatku až po jeho koniec: nikto, za žiadnych okolností nemôže si narokovať právo priamo zničiť nevinnú ľudskú bytosť.“ *Encyklika Evangelium vitae*, čl. 53.

⁷ Porov.: JAN PAWEŁ II., *Mężczyzna i niewiasta stworzył ich*, Sakrament, t.IV., Lublin 1998111 – 112; podobne v Liste rodinám čl. 12, Ján Pavol II. píše: „Manželské spojenie je bohatá chvíľa pre medziosobný vzťah, ako aj pre službu životu: môžu sa stať rodičmi – otcom a matkou.“

⁸ DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu, *Gaudium et spes, pastoraľna konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete*, SSV. 1969, čl. 51.

veľkého daru života. Človek stvorený na Boží obraz dostal od Boha moc odovzdávať život novým osobám.⁹

Tento nový dar života prichádza cez ženu. Ján Pavol II. zdôrazňuje, že žena je nositeľkou nového života. V lone ženy počatý človek nadobúda svoj ľudský výzor a to ešte omnoho skôr, ako je prinesený na svet. Prvá žena Eva, ktorá rodí, si je plne vedomá tajomstva stvorenia, ktoré sa nano-vo obnovuje v ľudskom rozmnožovaní. Je si vedomá aj stvoriteľskej účasti Božej na ľudskom rozmnožovaní, ktoré je dielom jej a jej muža, lebo hovorí: „Získala som človeka od Pána“ (Gn 4, 1). Toto zvolanie Evy, ktorá je „matkou všetkých žijúcich“, sa toľko krát opakuje, kolkokrát na svet prichádza nový človek. Je to prejav radostného vedomia ženy, že má účasť na tajomstve nepretržitého plodenia.¹⁰

Ján Pavol II. hovorí, že Cirkev stála a stále pevne bude stáť na strane ochrany ľudského života.¹¹ Hoci v súčasnej dobe je stále silnejšia „anti – life mentalita“ – mentalita proti životu, učenie Cirkvi sa nemení. Dnešný človek je pod vplyvom konzumného spôsobu života a preto v užívaní života nechce byť obmedzovaný dieťaťom. Preto len veľmi ťažko môže pochopiť duchovné bohatstvo nového počatého života a preto ho aj odmieta. Hlavnou príčinou takéhoto myslenia a spôsobu života je podľa pápeža neprítomnosť Boha v srdciach ľudí. Len Božia láska je silnejšia ako všetky obavy sveta, a len ona ich môže premôcť. Ľudský život, aj keď je slabý a bolestný, predsa stále je darom Božej dobroty. Preto pápež rázne odsudzuje a zavrhuje všetky praktiky, ktoré nie sú v súlade s plánom Boha – Stvoriteľa pre človeka.¹² Pápež tu zavrhuje všetky praktiky, ktoré schvaľujú a šíria „priame prerušenie tehotenstva“ – čiže potrat, ďalej „úplné zbavenie plodnosti“ – čiže sterilizáciu a „všetko konanie, ktoré – či už v predvídaní manželského spojenia, či počas jeho konania, alebo v rozvoji jeho prirodzených účinkov – by malo za cieľ znemožnenie počatia, alebo by viedlo k nemu“ – čiže všetky metódy antikoncepcie.¹³ Sú to praktiky, ktoré sú vyslovene zamerané proti božiemu daru života. Preto manželia majú záväzok byť otvorení pre nový život v dare dieťaťa a dokázať ho prijať s láskou.

Môžeme si klásť otázku: Prečo to tak má byť? Ján Pavol II. hovorí, že človeka máme chápať nielen zo stránky biologickej, ale v celej pravde jeho osobnosti. Ten istý človek sa ukazuje pred nami v božom zjavení ako muž a žena, v celom svojom dočasnom i eschatologickom povolání. Preto človek je poddaný nielen túžbe, žiadostivosti tela v spojení s jeho mužskosťou či ženskosťou, ale tiež je od počiatku pozvaný cez Boha, aby bol svedkom a znakom večného plánu lásky. Tak muž a žena, ako hovorí Pápež, sú pozvaní k vypovedaniu tej tajomnej „reči“ svojich tiel v celej pravde. Tu Ján Pavol II. začína používať nový výraz na vyjadrenie telesného manželského „communio personarum“ – výraz „reč tela“. Tento výraz znamená manželské spojenie v pravde pred Stvoriteľom. Hovorí, že muž a žena uskutočňujú v „reči tela“ ten dialóg, ktorý sa započal v deň stvorenia podľa Gn 2, 24-25. Je to dialóg, ktorý ma rozmer slobody daru a stáva sa skutočnosťou v tajomnej „reči tela“, v ktorej muž a žena vyjadrujú seba vzájomne v manželskom zjednotení. Keď však manželské stretnutie je zbavené svojej vnútornej pravdy, teda nezlučuje v sebe telesnú lásku a plodnosť, prestáva byť skutkom lásky. Ak sa odlučuje telesné vyjadrenie lásky od plodnosti, hovorí pápež, v manželskom akte sa uskutoční len zjednotenie telesné, ale toto skutočne neodpovedá vnútornej pravde a hodnosti zjednotenia osôb – „communio personarum“.¹⁴

⁹ Porov.: JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *FAMILIARIS CONSORTIO* (1981) O úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete. Trnava: SSV, 1993, čl. 28.

¹⁰ Porov.: JAN PAWEŁ II., *Mężczyzna i niewiastą stworzył ich*, Sakrament, t.IV., Lublin 1998 s. 79.

¹¹ „Potreba ochrany života sa stáva dôležitým pozvaním pre celú Cirkev a dielo súčasnej evanjelizácie. Pretože tu je ohrozená samotná sviatosť inštitúcia manželstva, a v dôsledkoch pokračovanie a stabilita rodiny.“ – Ján Pavol II. na stretnutí s účastníkmi IX. sesie Pápežskej rady pre rodinu, 4. 10. 1991, OR 2 / 1992, str. 8.

¹² Porov.: JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*, čl. 30.

¹³ JAN PAWEŁ II., *Mężczyzna i niewiastą stworzył ich*, Sakrament, t.IV., Lublin 1998, s. 118.

¹⁴ Porov.: JAN PAWEŁ II., *Mężczyzna i niewiastą stworzył ich*, Sakrament, t.IV., Lublin 1998, s. 121 – 122.

Nový život, ktorý Boh požehnáva manželom je tým pravým darom. Cez tento veľký dar dieťaťa spoločenstvo osôb – „communio personarum“ sa stáva spoločenstvom rodičov.¹⁵ Proces počatia a vývoja v materskom lone, pôrodu a narodenia vytvára vhodný priestor na to, aby sa nové stvorenie ukázalo ako „dar“. Pápež hovorí, že v novorodencovi sa uskutočňuje spoločné dobro rodiny. Ako spoločné dobro manželstva nachádza završenie v manželskej láske, tak spoločné dobro rodiny sa realizuje prostredníctvom tej istej manželskej lásky konkretizovanej v novorodencovi.¹⁶ Tak dieťa je prejavom lásky manželov, ale predovšetkým lásky Boha. Rodina učí, čo znamená milovať a byť milovaný, a čo znamená byť osobou. Rodinu je potrebné chápať ako spoločenstvo života a lásky.

Pápež Ján Pavol II. sa rád vracal na africký kontinent. Keď sa ho novinári pýtali, prečo to robí, odpovedal: „Afrika je zem budúcnosti. Panuje tam silný rodinný život. Rodičia milujú svoje deti a chcú ich. Preto tam idem, aby som cez čierny kontinent zdôraznil vyspelým krajinám, čo im chýba.“

A čo chýba západným rodinám? Biskup Baláž odpovedá slovami istého poslanca, ktorého počul povedať v marci 1991 v Bonne takto: „Je vzácnou raritou stretnúť na našich uliciach ženy v požehnanom stave. Nechceme si robiť starosti s novým životom. Preto ako národ starneme. Okrem toho za posledné desaťročie sa nám do Nemecka natrvalo nasťahovali dva milióny moslimov. Znamená to, že postupne náš národ stratí genetickú identitu. Možno nám bude vzatá aj zem, a to len preto, že sme mali zlý postoj k životu.“¹⁷

Záver

Budovanie pravých hodnôt v dieťati to je ako budovanie domu na skale podľa Ježišovho podobenstva (porov. Lk 6, 46–49). Materiál na takýto dom je láska, trpezlivosť, napomenutie, dôslednosť a predovšetkým viera rodičov v to, že s pomocou Božou dokážeme vychovať dobré deti, ktoré nebudú mať pokrivené svedomie. Rodičia, ktorí vychovávajú dieťa podľa kresťanských zásad a postaví ho do života, urobili pre svoje dieťa najviac čo mohli urobiť.

ThDr. Peter Vansač, PhD.

pvansac@sinet.sk

VŠ ZaSP sv. Alžbety v Bratislave

Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove

Dilongova ul. c. 13, 080 01 Prešov

Použitá literatúra:

1. BALÁŽ, R., ŠTIAVNICKÝ, A., *Milovať bez lásky a sexu?*, Bratislava 1997, ISBN - 80-204-1307-3 str. 154-159. – 2. JÁN PAVOL II.: *Apoštolský list rodinám Gratisimam sane*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994, 117 s. ISBN 80-7162-060-2. – 3. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava, 1993, ISBN 80-7162-052-1. – 4. JÁN PAVOL II.: *Boží plán desatoro pre tretie tisícročie*. Bratislava: LÚČ, 1996, 186 s. ISBN 80-7114-782-5. – 5. JÁN PAVOL II.: *Encyklika Evangelium vitae*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995, s. 195. ISBN 80-7162-097-1. – 6. JAN PAWEŁ II., *Męzczyznę i niewiastę stworzył ich*, Sakrament, t.IV., Lublin 1998. – 7. JÁN PAVOL II., *Centisimus annus, encyklika*, Trnava 1992, in Sociálne encykliky, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997, ISBN 80-7162-203-6. – 8. KASPER Walter, *Teologie křesťanského manželství*, Brno 1997, ISBN 80-85959-28-3. – 9. JÁN PAVOL II., *Príhovor pápeža pri stretnutí s mladými manželmi a ich deťmi v Sainte – Anne d'Auray (Francúzsko)*, 20. 9. 1996, *Oservatore Romano* 11-12 / 1996.

¹⁵ „Rodinu treba znovu ponímať ako svätýňu života. Ona je skutočne svätá. Je miestom, na ktorom môže byť život, Boží dar, primerane prijatý, kde sa mu dostáva záštitu proti rôznym náporom, ktorým je vystavený, a kde sa môže rozvíjať tak, ako to vyžaduje pravý ľudský rast. Proti takzvanej kultúre smrti rodina predstavuje sídlo kultúry života.“ - JÁN PAVOL II., *Centisimus annus*, čl. 39.

¹⁶ Porov.: JÁN PAVOL II.: *Apoštolský list rodinám Gratisimam sane*, čl. 11.

¹⁷ BALÁŽ, R., ŠTIAVNICKÝ, A., *Milovať bez lásky a sexu?*, Bratislava 1997, s. 154-159.

VZDELÁVANIE AKO SÚČASŤ PRIMÁRNEJ PREVENČIE V BOJI PROTI OBCHODOVANIU S ĽUĎMI

Ján Gurský

Abstract: Trafficking brings huge money to criminal organizations. For victims of this phenomena trafficking brings suffering, humiliation, pain, loss of humanity, lifelong traumas. Raising the awareness of public by education as an element of primary prevention might significantly contribute to repressing the moral offences and to raising the quality of life of vulnerable groups of population.

Abstrakt: Obchod s ľuďmi prináša pre zločinecké organizácie obrovské peniaze. Obetiam tohto obchodu prináša utrpenie, poníženie, bolesť, stratu ľudskosti, doživotné traumy. Zvyšovanie povedomia verejnosti vzdelávaním ako súčasť primárnej prevencie môže významne prispieť k potláčaniu mravnostných trestných činov, k zvyšovaniu kvality života sociálne slabších skupín obyvateľstva.

Úvod

Človek je tvor spoločenský, nežije ako izolovaná bytosť. Vždy sa spájal, spolčoval, združoval do skupín, ktoré mu poskytovali ochranu, zabezpečovali súdržnosť, stabilitu a tým aj lepšiu šancu na prežitie a uspokojovanie potrieb.

Rovnako staré, ako ľudstvo samé, je aj násilie páchané na ženách a deťoch. Toto násilie je univerzálne vo všetkých oblastiach sveta. Postihuje hlavne ženy každého veku, všetkých sociálnych vrstiev, kultúr, etnických skupín, náboženskej príslušnosti, politických a ekonomických systémov. Nerozhoduje ani dosiahnuté vzdelanie.

Napriek tomu cieľené vzdelávanie zamerané na správnu cieľovú skupinu môže aj v tejto oblasti veľa zmeniť a eliminovať riziká vzniku samotných patologických javov.

Kriminalita a globalizácia

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky delí kriminalitu podľa charakteru trestnej činnosti na násilnú, majetkovú, ekonomickú, ostatnú, zostávajúcu a mravnostnú. Do mravnostnej kriminality patrí pohlavné zneužívanie, znásilnenie, obchodovanie s ľuďmi.

Podiel mravnostnej kriminality na celkovej kriminalite tvorí necelé jedno percento všetkej zistenej kriminality a jej objasnenosť má najväčší podiel. V roku 2009 za obdobie prvých 9 mesiacov bolo zistených 636 mravnostných trestných činov, z ktorých bolo objasnených až 454. Avšak mravnostná kriminalita patrí medzi najťažšie formy násilia páchaného na ženách a deťoch.

V úradných štatistikách sa však nenachádza mnoho prípadov spadajúcich do tejto kategórie kriminality. Je veľa násilia, ktoré ostáva ututlané z rôznych dôvodov v rodinách. Deti a ženy, ktoré sú zneužívané, nemajú dostatok síl, aby sa bránili. Nevedia, kde by mali vyhľadať pomoc, nevedia, na koho by sa mali s problémom obrátiť. Strach ich vedie k mlčaniu a pridružuje sa aj pocit viny, hanby a neschopnosť presne definovať, čo sa vlastne stalo.

Globalizácia vedie k vytvoreniu prostredia vhodného pre rozmach jestvujúcich, ale aj nových foriem kriminality. Otvorenie hraníc vytvorilo podmienky pre rozmach medzinárodného obchodu, financií, komunikácie, ale aj kriminality. Obchody s drogami, zbraňami, ľuďmi, nelegálna migrácia, pranie špinavých peňazí, korupcia, terorizmus a podobne nadobúdajú medzinárodných charakter, prenikajú do oblastí, v ktorých tento druh kriminality bol takmer neznámy. Obyvatelia týchto krajín neboli na takýto vývoj nijako pripravovaní. Základy výchovy a správania dostávajú deti od svojich rodičov a starých rodičov. Keďže títo sa s uvedenými patologickými javmi nestretli, nevedia ani svojich potomkov pripraviť na obranu pred nimi. V primárnej prevencii teda chýba významný prvok, ktorým sú veľmi potrebné vedomosti.

Deviantnému správaniu napomáha aj negatívny vplyv masmédií, predovšetkým televízie s vy-

sokou prezentáciu fiktívnej i reálnej brutality, ktorá vedie k otupovaniu citlivosti na zločin. Zvlášť nebezpečné je skryté predstavovanie zločincov ako kladných hrdinov, ktorí disponujú veľkým bohatstvom získaným z trestnej činnosti a ktorých zákon nikdy nepostihne.

Rovnako v pozitívnych rolách sú predstavované aj ženy v sexuálnom priemysle. Sú prezentované takmer ako celebrity. Realita, ktorou je fakt, že sú to vlastne novodobé otrokyne, ostáva skrytá v pozadí.

Obchod s bielym mäsom – moderné otroctvo

Najbežnejšou formou násilia páchaného na ženách je týranie manželiek ich intímnymi partnermi. Jednou z najťažších foriem násilia páchaného na ženách je sexuálne násilie. Organizovaný zločin rozvinul obchod so ženami, za ktorý sa považuje masové, systematické a hlavne narastajúce presúvanie žien z chudobnejších oblastí sveta do priemyselných centier Západu. Tento obchod je determinovaný rôznymi dôvodmi a účelmi. Väčšinou ide o sex biznis. Ženy sú často držané v nútenom manželstve, pracujú aj 80 hodín týždenne ako robotníčky v poloilegálnych výrobniach, kde aj spávajú. Robia ako pomocníčky v domácnosti s neobmedzenou pracovnou náplňou. Zo svojho otroctva sa nemôžu dostať, lebo sú ľahko vydierateľné svojou poloilegálnou existenciou. Väčšinou im chýba pracovné povolenie alebo vízum. Ženy, ktoré sa dostanú do nelegálnej činnosti, považujú návrat domov za rovnako ťažký ako zotrvanie u svojho otrokára. Majú strach, trpia doživotnými traumami a prichádzajú o podstatnú časť svojej osobnosti.

Údaje o tejto trestnej činnosti sú často úmyselne zahmlievané. Ministerstvo vnútra SR uvádza, že jedným z najpoužívanejších zdrojov informácií je každoročná správa americkej vlády o obchodovaní s ľuďmi (*Trafficking in Persons Report*), podľa ktorej sa cez medzinárodné hranice obchoduje približne so 600 000 až 800 000 mužmi, ženami a deťmi ročne. Tieto počty pritom nezahŕňajú osoby, s ktorými sa obchodovalo v rámci územia jedného štátu. Správa odhaduje, že asi 80 % obetí obchodovania tvoria ženy a dievčatá, a až 50% obetí je maloletých. S väčšinou obetí sa obchoduje za účelom sexuálneho zneužívania v prostitúcii, pornografii a podobne, no zvyšujú sa aj počty obetí zneužívaných na nelegálnu prácu v priemysle, poľnohospodárstve, domácnostiach a podobne.

Popri obchodovaní s drogami a nelegálnom obchode so zbraňami sa z obchodu s ľuďmi stal tretí najvýnosnejší typ organizovanej trestnej činnosti. V tomto obchode sa točí množstvo peňazí, ktoré umožňuje rozmach iných trestných činností, zvlášť korupcie, ktorá otupuje ostrie zákonov. Úrad pre drogy a kriminalitu Organizácie spojených národov (UNODC - United Nations Office for Drugs and Crime) uvádza, že zisky z tohto obchodu sa môžu pohybovať medzi 7 -10 miliardami dolárov ročne.

Keďže ide o vysoko organizovanú ilegálnu činnosť na medzinárodnej úrovni, odhady o presnom rozsahu a kvantifikácii obetí obchodovania s ľuďmi sa líšia. Vo všeobecnosti sa odhaduje, že počty odhalených prípadov tvoria len špičku ľadovca. Okrem strachu obetí, často aj v dôsledku nedostatku dôkazov usvedčujúcich obchodníkov s ľuďmi, k latencii tejto trestnej činnosti významne prispieva taktiež rozdielnosť v metodológii zberu údajov a dokonca rozdiely i v samotnej definícii obchodovania s ľuďmi v jednotlivých krajinách.

Ľudia, ktorí predávajú ženy, odhadom mesačne zarobia milión dolárov. Pritom je len malá pravdepodobnosť, že ich niekto udá, odhalí, prípadne potrestá. Najviac sa obchoduje s mladými dievčatami, no existuje aj veľa obchodov s deťmi, z ktorých mnohé majú len 4 roky. Mnohé „modelingové“ agentúry ponúkajú slávny a bohatý život. Pracovné agentúry sľubujú skvelú prácu s nadpriemerným zárobkom. Ročne takto zmizne niekoľko tisíc dievčat, ktoré sa už nikdy nenájdu alebo nájdu mŕtve. Je len veľmi malá pravdepodobnosť, že polícia príde na obchod s bielym mäsom, dievčatá nájde a pasákov zavrú do väzenia. Podľa odhadu je v obchode s bielym mäsom obeťami približne 800 tisíc ľudí. Detí, ženy... Obete často pochádzajú z marginalizovaných skupín, prípad-

ne z chudobných oblastí. Pre mnohé ženy je odchod na Západ jedinou možnosťou ako zaopatríť svoje deti, svoju rodinu, ako ich doslova zachrániť od hladu. Tieto potenciálne obeť nemôžu očakávať podporu od štátu, ani od rodiny. Manželia sú vo väčšine prípadov nezamestnaní. Nevidia východisko zo svojej situácie, strácajú sebadôveru, prepádajú alkoholu, hazardným hram, uchylujú sa k drogám a násilnostiam.

Obchod so ženami má rovnaké zákonitosti ako každý iný obchod. Na jednej strane je ponuka, na druhej dopyt. Medzi tým je tovar. Tento obchod funguje preto, lebo má odbyť. Kupujúci, odberatelia, sú majetní, často veľmi vplyvní ľudia. Podľa zákonov sa nedopúšťajú žiadneho trestného činu, sú nepostihnuteľní. Protiprávneho konania sa dopúšťajú len predávajúci a čo je obzvlášť ne-logické, často aj ženy, ktoré sú tovarom.

Celý proces obchodu s bielym mäsom prebieha takmer šablónovite. Obchodníci vyhľadávajú vhodné obeť a vyvážajú ich za hranice vlasti. Tam im odoberú cestovné doklady, peniaze, mobilné telefóny. Znemožnia im voľný pohyb a akýkoľvek kontakt s príbuznými. Negatívnu úlohu zohráva aj neznalosť cudzích jazykov. Ak žena musí byť prinútená k prostitúcii násilím, používa sa zo začiatku na oslabenie jej vôle bitka, držanie o hlade a smäde, znásilňovanie, alkohol, drogy. Sú znásilňované často celými skupinami a tak veľa a tak dlho, až si pripadajú také špinavé a bezvýznamné, že sú ochotné robiť čokoľvek, len aby prežili. „Majú ťažké fyzické poškodenia a psychické traumy na zvyšok svojho života. Trpia najťažšími formami post-traumatických stavov, neschopnosťou nadväzovať spoločenské kontakty, stratou vlastnej hodnoty, zmyslu života, viery v budúcnosť. Majú strach, pocit viny a beznádeje“.¹⁸

Vzdelávanie rodín ako súčasť primárnej prevencie

Na oficiálnej internetovej stránke Ministerstva vnútra SR sa uvádza, že jednou z hlavných príčin obchodu s ľuďmi je využívanie zložitej ekonomickej situácie časti obyvateľstva v zdrojových krajinách a následné úsilie páchatelov nalákať predovšetkým mladých ľudí na vidinu rýchleho zárobku v zahraničí. Cieľom obchodovania s ľuďmi je najčastejšie koristenie z prostitúcie, ale aj ďalšie formy vykorisťovania, akými sú napríklad nevoľníctvo, nútené práce, otroctvo, odoberanie orgánov a podobne, a práve preto sa obeťami stávajú mladí ľudia, prevažne osoby ženského pohlavia. Táto trestná činnosť je páchaná najmä na ženách vo veku od 15 do 24 rokov, so základným až stredoškolským vzdelaním, zo slabších sociálnych vrstiev.

„Páchatelia sú viac ako v osemdesiatich percentách osoby mužského pohlavia, z ktorých prevažná väčšina je vo veku 30 až 40 rokov, menej výrazná skupina páchatelov je vo veku 18 až 30 rokov, pričom majú najčastejšie dosiahnuté len základné vzdelanie.“¹⁹

Z uvedeného vyplýva, že dosiahnutie vysokoškolského vzdelania vytvára predpoklady pre prevenciu v oblasti mravnostnej kriminality a to napríklad tým, že vzdelaní ľudia si ľahšie nájdu prácu, ktorá je finančne lepšie ohodnotená a tým si vedia zabezpečiť svoje sociálne istoty.

Avšak nie všetci ľudia môžu mať vysokoškolské vzdelanie. Všetci však majú rovnaké právo na ochranu svojej osobnosti voči násiliu, ktorým obchod s bielym mäsom je. Aby si však uvedomili každodenné hroziace nebezpečenstvo, ktorého obeťou sa môže stať ktokoľvek, či už priamo alebo nepriamo (rodičia, príbuzní, ...), majú právo byť o tomto nebezpečenstve informovaní, majú právo poznať následky, majú právo byť tak zabezpečení, aby neboli odkázaní využiť pochybné sľuby otrokárov súčasnej doby.

Legislatíva zahŕňa všeobecne tieto práva, ich realizácia v praktickom živote však nie je na požadovanej a primeranej úrovni. V tomto smere je otvorená príležitosť pre vzdelávanie rodín, napríklad prostredníctvom masmédií, aktívov, rôznych združení a podobne. Riešeniu problému by sa

¹⁸ STIFTUNG, F. E.: *Pohľady na obchod so ženami*. Bratislava: 2000, s. 14.

¹⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA SR: *Obchodovanie s ľuďmi*. [cit. 2010-10-03] Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi>>

mali venovať aj politickí kandidáti vo svojich predvolebných sľuboch a hlavne v ich plnení. Vzdelávať v tejto oblasti by sa však nemali len potenciálne obeť biznisu, ale aj konzumenti. Lebo bez dopytu nebude ani ponuka, teda nebude potrebný ani tovar, teda obeť.

Záver

Obchod s ľuďmi na území Slovenskej republiky je pomerne novým fenoménom. Jeho nástup a následný rozvoj je spájaný so špecifickou migračnou situáciou po uvoľnení režimu na štátnych hraniciach európskych štátov začiatkom 90-tych rokov 20. storočia. V tom období sa predovšetkým ženy z východnej a juhovýchodnej Európy stali žiadaným tovarom na západoeurópskom trhu. Tento jav zasiahol aj Slovenskú republiku, ktorá sa v priebehu 90-tych rokov zmenila z čisto zdrojovej krajiny na krajinu zdrojovo-tranzitnú, a zároveň došlo aj k rozvoju ďalších foriem obchodovania s ľuďmi, vrátane pracovného vykorisťovania. Dôvodom týchto zmien bol najmä prechod na trhový systém ekonomiky, rastúci dopyt po lacnej pracovnej sile v tzv. sexbiznise, a tiež susedstvo s Rakúskom a Českou republikou.

Rôzne formy obchodovania s ľuďmi sa tiahnu celou históriou ľudstva. Každá doba mala svoje zvyklosti, kultúru, legislatívu. Mnohé vlády sa snažili problém riešiť zákazmi alebo aj legalizovaním. V každej dobe však v tomto obchode boli veľké zisky, ktoré prevyšili akékoľvek opatrenia.

Násilie, ktoré sprevádza obchod s ľuďmi, vo svojej podstate nie je iba politický či spoločenský problém. Je to utrpenie, ktoré prežívajú jednotliví, konkrétni ľudia, ktorí si nezaslúžia žiť v hanbe, bolesti, ponížení, bez lepšej perspektívy.

K úspešnému potlačeniu tohto násillia sú potrebné najmä dobré zákony, kvalitný cezhraničný boj proti organizovanému zločinu, dobre vedené trestné procesy, programy pre rizikové skupiny a tiež podporný prístup k prostitúcii. Jednou z foriem primárnej prevencie je vzdelávanie verejnosti, smerujúce k odmietaniu akýchkoľvek znevažujúcich zneužívaní ľudí. Vyššie povedomie možných obetí sťažuje proces dodávania tovaru. Uvedomelosť konzumentov – kupcov bude znamenať nižší záujem. Dôsledné prešetrovanie morálnych zločinov a spravodlivé tresty pre obchodníkov majú byť súčasťou prevencie.

Talmud uvádza: „Kto by zničil jednu, jediná dušu, bude považovaný za človeka, ktorý zničil celý svet; a kto zachráni jednu jediná dušu, bude považovaný za človeka, ktorý zachránil celý svet.“

Ing. Ján Gurský, PhD.

gurskyj@szm.sk

VŠZ a SP sv. Alžbety, Bratislava

Ústav sociálnej práce Kráľovnej Pokoja z Medžugoria

Štefaniková 64, 085 01 Bardejov

Použitá literatúra:

1. HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. 2008. Sociália 2007: Prevencia sociálno-patologických javov u detí, mládeže a dospelých. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. 397 s. ISBN 978-80-8083-595-8. – 2. SCHAVEL, M. et al. 2008. Sociálna prevencia. Prešov: VŠ ZaSP sv. Alžbety Bratislava. 2008. 139 s. ISBN 978-80-89271-22-1. – 3. STIFTUNG, F. E., 2000. Pohľady na obchod so ženami. Bratislava. 2000. ISBN 80-88935-78-4. – 4. Ministerstvo vnútra SR. Obchodovanie s ľuďmi. [cit. 2010-10-03] Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi>>

RÓMSKA KOMUNITA A SOCIÁLNO – PATOLOGICKÉ JAVY

František Hanobik

Abstract: Currently, there is an increasing number of people whose socialization is different from the traditional social norms and who have various problems in the conduct and morality. Poverty, unemployment, drug addiction, prostitution, ... were still almost unknown in our society until recently. The cause of these deviations anonymity was their apparent low incidence and ignorance of their existence by naive higher class while concealing their fear of its penetration and a massive explosion at the scene of social life. All these negative social phenomena are present in and associated with the Roma ethnic group. Addressing these serious adverse societal phenomena requires political will, a vision of a multicultural Slovakia, but also a profound analysis of previous failures, or inappropriate solutions. It is a long process that needs to start substantial changes in the approach to Roma issues. In such environment simple survival sometimes results from different socio-pathological phenomena which have a negative impact on society as a whole.

Abstrakt: V súčasnej dobe je stále viac ľudí, ktorých socializácia je odlišná od tradičných spoločenských noriem, a ktorí majú rôzne problémy v správaní a v morálke. Chudoba, nezamestnanosť, drogová závislosť, prostitúcia, ... boli ešte takmer neznáme v našej spoločnosti až do nedávnej doby. Príčinou anonymity týchto odchýlok bol ich zdanlivý nízky výskyt a ignorácia ich existencie naivnou vyššou triedou, ktorá sa zároveň snažila utajiť svoj strach z ich prenikania a masívnej explózie na scénu spoločenského života. Všetky tieto negatívne spoločenské javy sú prítomné v súvislosti s rómskym etnikom. Riešenie týchto závažných nežiaducich spoločenských javov si vyžaduje politickú vôľu, víziu multikultúrneho Slovenska, ale aj hlbokú analýzu predchádzajúcich chýb, alebo nevhodných riešení. Je to dlhý proces, ktorý musí odštartovať zásadné zmeny v prístupe k rómskym otázkam. V takomto prostredí niekedy jednoduché prežitie je výsledkom rôznych sociálno-patologických javov, ktoré majú negatívny vplyv na spoločnosť ako celok.

Úvod

Socializácia každého človeka prebieha v spoločnosti, v rodine, v kontakte a styku s inými ľuďmi. Spoločnosť svojou štruktúrou vytvára rôzne útvary oficiálneho i neoficiálneho rázu, ktoré tvoria ľudia a v rámci nich sa formujú vonkajšie a vnútorné činitele, ktoré ovplyvňujú výchovu a socializáciu človeka.

Sociálna patológia je odvetvie sociológie, ktoré sa zaoberá skúmaním abnormálnych a „nezdravých“ podmienok a ich vplyv na priebeh sociálnych procesov. Je to súhrnný pojem pre označenie chorých, nemorálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov. Po roku 1989 zmenou sociálnych pomerov v spoločnosti sa začínajú výraznejšie prejavovať aj sociálno-patologické javy ako nezamestnanosť, chudoba, kriminalita, drogové závislosti, prostitúcia,... a preto je veľmi dôležité, aby sa o nich hovorilo a zároveň sa hľadali účinné nástroje, ako tieto negatívne javy eliminovať.

Jednou z príčin patologických javov u Rómov je predčasná sexuálna aktivita, pôrody mladých dievčat a žien do 18 rokov, neschopnosť mnohých rodín starať sa o svoje deti, neúplné rodiny alebo naopak mnohopočetné rodiny žijúce v nevyhovujúcich podmienkach. V takomto prostredí rastie kriminalita, prostitúcia a drogové dilerstvo.... Nízka pracovná mobilita, nedostatočné vzdelanie, nezáujem presadiť sa na trhu práce, ... napokon vedie jednotlivcov aj celé skupiny do situácie, že strácajú schopnosť a motiváciu hľadať si prácu. Uvedené negatívne okolnosti potláčajú až zabraňujú vnútornej motivácii na zmenu vlastného života.²⁰

Podľa Ondrejkooviča má význam sociálneho prostredia tri sféry vplyvu na človeka:

- „*výchovné prostredie* – rodina, škola, mimoškolské zariadenia
- *system hodnôt a medziľudských vzťahov* – skupiny, inštitúcie, spoločenské triedy, čiže tie, ktoré nepatria do výchovného prostredia, ale vplývajú na socializáciu a výchovu
- *oblasť spoločenskej patológie* - čiže defekty vyvolané vplyvom morálne narušenej rodiny, so-

²⁰ PORTIK, M.: *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: FF PU Prešov. s. 20 – 27.

ciálnych skupín a iných ohnísk s nízkou morálkou, ktoré narušujú proces socializácie a výchovy.²¹

V dnešnej dobe sa objavuje čoraz viac mravnostná trestná činnosť. Ide predovšetkým o znásilnenia, pohlavné zneužitie a u dievčat je to najmä prostitúcia, kde motívom konania je predovšetkým majetkový zisk. Podstatou prostitúcie je dosiahnutie čo najväčšieho zisku, na ktorom okrem samotnej prostituujúcej osoby profitujú aj ďalšie osoby-pasáci. Prostitúcia je často sprevádzaná majetkovou, násilnou i mravnostnou trestnou činnosťou. V súvislosti s prostitúciou narastala aj trestná činnosť ako sekundárny následok prostitúcie, najmä „obchod s bielym mäsom“. Nelegálne obchodovanie so ženami a deťmi, ktoré skončia na sekundárnom trhu ako otroci nútenej prostitúcie, je novým fenoménom 21. storočia .

Mládež sa v mnohých prípadoch stáva obeťou trestnej činnosti, ktorú na nej páchajú dospelí páchatelia. V značnej miere sa vyskytujú prípady pohlavných zneužití, znásilnení, obchodovania s mladými dievčatami, kedy sú tieto pod rúškom zaobstarania lukratívneho zamestnania vyvázané do cudziny, kde sú obmedzované na slobode a nútené k výkonu prostitúcie.²²

Podľa článku uverejneného v Romano nevo lil (2.7.2009) “ Slovenské Rómky patria na českom trhu s bielym mäsom medzi najžiadanejšie a najvyhľadávanejšie. Na povestnej českej E 55 medzi Dolným Dvoříštom a Kaplicami tvoria vyše sedemdesiat percent všetkých prostitútiiek. Dominujú východoslovenské neviestky, ktoré do nemecko – rakúsko – českého pohraničia vyhnala bieda. Slovenky, ako rómske prostitútky v Českej republike, s obľubou vyhľadávajú najmä rakúski a nemeckí zákazníci, ktorí tvoria asi deväťdesiat percent ich klientely. Dievčatá postávajú pri ceste, vedľa nich umelohmotné fľaše s vodou, aby si dievčina mohla po pohlavnom styku opláchnuť intímne časti tela. Pri pouličných pracovníčkach z času na čas zastaví drahá limuzína, vystúpi z nej pasáci a inkasujú dennú „tržbu“. ... Pasáci im totiž niekedy nechávajú iba minimum. Niektoré preto utekajú domov a volia radšej biedu na Slovensku ako život slovenských otrokárov v Českej republike.

O prostitútky však nie je núdza. Na Slovensku obchody s bielym mäsom doslova prekvitajú v tých najšpinavších formách. Zopár prípadov, ktoré vyplávajú na povrch, sú len špička ľadovca. Podľa odhadov českej polície prostitujú stovky dievčat z chudobných rómskych rodín, najmä z okolia Svidníka, Bardejova a Giraloviec. Sedemnásťročná negramotná dievčina šliape štreku v Česku pod dohľadom svojho dobrého strýčka. Jana C. z Borova pri Medzilaborciach nevie čítať ani písať, horko – ťažko sa podpíše. Hovorí, že „matka ju nútila od útleho veku k sexuálnemu styku so švagrom. Samozrejme, za peniaze. Neskoršie s iným – hluchonemým príbuzným. Keď odmietla, bila ju železnou tyčou. Potom prišla exkluzívna ponuka od českého „strejdu“ Evžena, ktorý slúbil, že dievča zamestná vo Vimperku ako prostitútku. Matka ani na okamih nezaváhala. Dcéru predala do otroctva za 500 eur.“

Podobných prípadov obchodovania najmä s rómskymi dievčatami z osád je viac. Pokiaľ sa však miestni pasáci navzájom neobviňujú, polícia v českej ani slovenskej republike o ich obchodoch nemá ani potuchy. A mnohokrát o nich ani nechce vedieť.“

Aká je vlastne rómska rodina?

Problematiku obchodovania s rómskymi deťmi na Slovensku ako prví verejne odhalili reportéri nemeckej televíznej stanice SAT 1. V ich príspevku totiž nebol problém kúpiť deti za účelom prostitúcie priamo do rodičov alebo kamarátov. Slovenskú verejnosť o tom informovala televízia JOJ vo svojich večerných správach (01. 02. 2006) , pričom odvysielala príspevok nemeckej televízie. Za 13-ročnú Mariku z Lučenca žiadali jej rodičia 300 tisíc. Ďalšie, 8-ročné dievčatko, zas ponúkali na sex jeho kamaráti za približne 80 tisíc korún.

²¹ ONDREJKOVIČ, P.: *Základy sociológie výchovy a mládeže*. Bratisla: 2004, s. 56.

²² SCHAVEL, M.-ČEŠECKÝ, F.-OLÁH, M.: *Sociálna prevencia*. Bratisla, VSZaSP, Bratislava: 2007, s. 67.

Zo záberov bolo zrejmé, že takéto obchodovanie v oblasti Lučenca vykonávali rómske rodiny. Podľa Evy Demeovej z tamjšieho Centra sociálnej pomoci mladým (CESPOM) je takéto správanie sa rodín dôsledkom ich zlej ekonomickej situácie. K zneužívaniu dochádza takým spôsobom, že je ťažko dokázateľné a my sa môžeme len mlčky prizerať, ako násilník pokračuje vo svojich zvrátených chůtkach, dieťa s ním spolupracuje a mlčí z rôznych príčin až do dospelosti. Zároveň upozornila, že takéto správanie nie je typické pre rómske rodiny, pretože podobné prípady sa praktizujú na celom svete. Obchod s „bielym mäsom“ a detská prostitúcia patrí podľa Evy Demeovej medzi najviac vynášajúce obchody.

Ako redakciu Romano nevo lil informovala Jana Pöbišová z komunikačného odboru Ministerstva vnútra SR, „na prípade od začiatku pracuje špecializované oddelenie Úradu boja proti organizovanej kriminalite na odhaľovanie trestných činov obchodovania s ľuďmi a sexuálneho vykorisťovania. Vo viacerých prípadoch sa vedie trestné stíhanie pre podozrenie zo spáchania trestného činu obchodovania s ľuďmi, či obchodovania s deťmi. Vzhľadom na prebiehajúce vyšetrovanie nemôžeme poskytnúť bližšie informácie,“ informovala. Ako ďalej dodala, „nemeckí reportéri kontaktovali slovenskú políciu, avšak materiály potrebné pre trestné stíhanie im neposkytli. Tieto sme dostali až prostredníctvom nemeckej polície v októbri minulého roka. Polícia odvtedy na prípade intenzívne pracuje. Podozrivé osoby sme zistili bez pomoci nemeckých novinárov, ktorí so slovenskou políciou nespupracovali,“ spresnila.

Prípady predaja detí z rómskych rodín za účelom sexu na Slovensku a v Českej republike môžu vzbudiť v očiach majoritnej verejnosti predstavu, že takéto správanie je prirodzeným javom pre túto komunitu. Aká je realita? Aká je v skutočnosti rómska rodina?

Niektoré rómske rodiny skutočne predávajú dievčatá za účelom prostitúcie. ... Nedeje sa to však v tradičných rómskych rodinách, v ktorých si ctia tradície, kde vernosť a poctivosť je na prvom mieste v rebríčku hodnôt, ktoré Rómovia uznávajú, informuje nás Anina Botošová z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. “ Je to neduh, ktorý priniesla nová doba a najmä nepriaznivá spoločensko-ekonomická situácia v jednotlivých rodinách. Žena v uzavretej komunite v osade je aj hybnou silou v rodine. I keď navonok je hlavou rodiny muž, žena je doslova tým krkom, ktorý drží hlavu rodiny nad zemou. Ona rozhoduje o financiách o výbere manžela pre svoju dcéru alebo syna, o vzdelávaní svojich detí. V rómskej rodine je žena veľmi vážaná. Ak však nemôže mať deti, je neplodná, je v tejto societe na poslednom mieste v rebríčku spoločenského hodnotenia. Aj ona sama sa hodnotí ako menejcenná.

Medzi zraniteľné a marginalizované skupiny obyvateľstva SR patrí časť rómskych žien žijúcich najmä v uzavretých komunitách, v ktorých prevládajú iné zvykové normy ako v majoritnej societe. Vo vzťahu k tejto skupine obyvateľov môžeme jednoznačne hovoriť, že je to skupina obyvateľov, ktorá je dlhodobo sociálne vylúčená zo spoločnosti. Rodová rovnosť v niektorých v rómskych rodinách je v protiklade kultúrnymi a etnickými zvykmi a stereotypmi. Postavenie rómskej ženy v rómskej rodine, vzhľadom na ich tradície, často vedie ku kumulácii dôvodov sociálnej inklúzie a viacnásobnej diskriminácie.“(Romanono nevo lil, 19.5.2006)

Podľa vyjadrenia Americkéj ambasády z tohto roku „ Vláda Slovenskej republiky neplní v plnom rozsahu minimálne normy na odstránenie obchodovania s ľuďmi. Vyvíja však v tomto smere značné úsilie. V sledovanom období vláda zintenzívnila snahy o identifikáciu obetí medzi cudzincami, poskytla pomoc väčšiemu počtu obetí a zriadila stredisko na konsolidáciu údajov o obchodovaní s ľuďmi. Slabou stránkou snáh vlády o potlačanie obchodovania s ľuďmi bolo aj naďalej trestanie odsúdených obchodníkov s ľuďmi, keďže v roku 2009 bol takmer všetkým páchatelom odsúdeným na základe právnych predpisov o boji proti obchodovaniu s ľuďmi uložený podmienený trest odňatia slobody. V Slovenskej republike sú zakázané všetky formy obchodovania s ľuďmi na základe §§ 179 až 181 Trestného zákona, ktoré predpisujú trest odňatia slobody v trvaní od štyroch do 25 rokov. Tieto tresty sú dostatočne prísne a sú úmerné trestným sadzbám predpísaným za iné

závažné trestné činy, ako je napr. znásilnenie. V roku 2009 polícia viedla vyšetrowanie v deviatich prípadoch obchodovania s ľuďmi v porovnaní s 18 prípadmi v roku 2008. Príslušné orgány naria-
dili v roku 2009 trestné stíhanie proti trom osobám podozrivým z obchodovania s ľuďmi, čo pred-
stavovalo rovnaký počet ako v roku 2008. Podľa informácií vlády bolo v sledovanom období za
trestný čin obchodovania s ľuďmi odsúdených 10 osôb, čo predstavovalo rovnaký počet ako v ro-
ku 2008. Slovenská vláda neuvádza, či niektoré z týchto osôb boli odsúdené za trestný čin obcho-
dovania na účely nútej práce. Osmim z 10 odsúdených obchodníkov s ľuďmi bol uložený trest
odňatia slobody s odkladom výkonu trestu, čo znamená, že trest nevykonávali vo väzení... Vláda
nevyvinula žiadne výraznejšie úsilie na zníženie dopytu po komerčných sexuálnych aktoch. V tom-
to roku ministerstvo zahraničných vecí USA predkladá nšej vláde aj stručný akčný plán ako klú-
čového ukazovateľa na určenie miery pokroku dosiahnutého v boji proti obchodovaniu s ľuďmi.
Cieľom akčného plánu aj súvisiacich odporúčaní je poskytnúť jednotlivým krajinám usmernenie na
dodržanie minimálnych noriem uvedených v zákone na ochranu obetí obchodovania s ľuďmi.⁴²³

Medzi zraniteľné a marginalizované skupiny obyvateľstva SR patrí časť rómskych žien žijúcich
najmä v uzavretých komunitách, v ktorých prevládajú iné zvykové normy ako v majoritnej societe.
Vo vzťahu k tejto skupine obyvateľov môžeme jednoznačne hovoriť, že je to skupina obyvateľov,
ktorá je dlhodobo sociálne vylúčená zo spoločnosti. Rodová rovnosť v niektorých v rómskych ro-
dinách je v protiklade kultúrnymi a etnickými zvykmi a stereotypmi. Postavenie rómskej ženy
v rómskej rodine, vzhľadom na ich tradície, často vedie ku kumulácii dôvodov sociálnej inklúzie
a viacnásobnej diskriminácie z čoho plynie aj predaj rómskych dievčat a žien za účelom zisku.

doc. PhDr. František Hanobik, PhD.

hanobikf@stonline.sk

VŠZ a SP sv. Alžbety, Bratislava

Ústav sociálnej práce Kráľovnej Pokoja z Medžugoria

Štefaniková 64, 085 01 Bardejov

Použitá literatúra:

1. CANGÁR, J. 2003. Ľudia s rodiny Rómov. Nové Zámky. Crocus, 2003. 239 s. ISBN 80 – 88992 – 42 – 7. – 2. LEHOCZKÁ, L. 2006. Kultúrna identita Rómov. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 113 s. ISBN 80 – 8050 – 945 – X. – 3. ONDREJKOVIČ, P.: Základy sociológie výchovy a mládeže. Prednáška. Nitra: UKF, FSVaZ. 22.05.2004. – 4. PORTIK, M.: 2003. Determinanty edukácie rómskych žiakov. Prešov: FF PU Prešov. s. 20 – 27. 177 s. ISBN 80 – 8068 – 155 – 4. – 5. SCHAVEL, M.-ČEŠECKÝ, F.-OLÁH, M.-2007. Sociálna prevencia. 2. vyd. Prešov: Vysoká škola zdravotníctva a so-
ciálnej práce sv. Alžbety, Bratislava, Ústav sociálnych vied a zdravotníctva P.P. Gajdiča, Prešov, 2007. 141 s. ISBN 978-80-
89271-22-1. – 6. TANCOS, J. et al. 2002. Zatratení a zabudnutí. Iris P.O.BOX Bratislava, 2002. 204 s. ISBN 80 – 89018 –
26 – 2. – 7. VAŠEČKA, M. 2002. Súhra správa o Rómoch na Slovensku. Inštitút pre verejné otázky Bratislava 2002. 911 s.
ISBN 80 – 88935 – 41 – 5. – 8. <http://www.rml.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=16379>. – 9. [http://jozef.kme-
to.blogy.atlas.sk/zeny/64613/](http://jozef.kme-to.blogy.atlas.sk/zeny/64613/) – 10. [http://www.rml.sk/modules.php?name= News &file= article&sid =4466](http://www.rml.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=4466) – 11. [http://slo-
vakia.usembassy.gov/2010- trafficking-in-persons-report---slovensk-republika.html](http://slo-
vakia.usembassy.gov/2010- trafficking-in-persons-report---slovensk-republika.html)

²³ <http://slovakia.usembassy.gov/2010- trafficking-in-persons-report---slovensk-republika.html>

SOCIÁLNOPATOLOGICKÝ JAV V SPOLOČNOSTI ZNEUŽÍVANIE A TYRANIE ŽIEN

Slavomír Laca

Abstract: Increasing social problems of people raise the continuing need to improve some of the activities of human society. One way how to contribute to solving these problems is to learn to avoid these problems, or if already present, to prevent their further deepening or prevent their recurrence. In this article we show the causes of violence against women and its consequences that results from this phenomena. Violence against women is an extremely serious social problem. In Slovakia this topic is still shrouded in silence and still perceived as an individual problem rather than a social problem.

Abstrakt: Narastajúce sociálne problémy bežných obyvateľov vyvolávajú neustálu potrebu skvalitniť niektoré činnosti ľudskej spoločnosti. Jednou z možností ako sa podieľať na riešení týchto problémov je naučiť sa týmto problémom predchádzať, prípadne ak sa už prezentujú, zabrániť ich ďalšiemu prehlbovaniu alebo zamedziť ich opakovaniu.

V tomto príspevku poukazujeme na príčiny vzniku násilia páchané na ženách a jeho dôsledky, ktoré z toho rezultujú. Násilie páchané na ženách je mimoriadne závažný spoločenský problém. Na Slovensku je však ešte aj dnes témou zahalenou mlčaním a doposiaľ je vnímané ako problém individuálny a nie ako problém spoločenský.

Úvod

Problematika násilia páchaného na ženách je celosvetovým problémom. Mnoho ľudí tento fenomén či už vedome, alebo nevedome prehlíada, resp. bagatelizuje. Rodovo podmienené násilie (vrátane znásilňovania, domáceho násilia, zmrzačovania, vrážd a sexuálneho zneužívania) predstavuje veľký, nielen zdravotný problém žien na celom svete. Hoci rodovo podmienené násilie je významnou príčinou ženskej chorobnosti a úmrtnosti, takmer nikde sa nepovažuje za problém zdravia obyvateľstva. Hlboko zakorenené názory na vzťahy medzi mužmi a ženami, spoločenské odcudzovanie diskusií o „súkromných záležitostiach“ na verejnosti a najmä nedostatok záujmu kompetentných ľudí bránia v riešení tohto celosvetového problému.

Pohľad na ženy v spoločnosti

Kto je žena? To je základná otázka, ktorá nás privádza k podstate ľudského bytia. V 21. storočí sa zdá, že ide o banálnu otázku. Veď dnes predsa vieme o žene ako takej, takmer všetko, získali sme mnoho nových poznatkov z rôznych vedných disciplín. Znie to ako paradox, ale občas sa zdá, že práve dnes ho poznáme najmenej.

V ľudskej spoločnosti sa na ženu nemá zabúdať, má sa zameriavať na jej mimoriadny, centrálny a plodný prvok – ženskosť, pretože žena prežíva celú svoju osobu oveľa intenzívnejšie než iba ako nejaký celok. Čo robí, robí to celou svojou bytosťou. Všetky deje, vnemové, biologické, emocionálne, psychické... sú v nej vzájomne prepojené. Žena je založená viac pre konkrétne a syntetické myslenie, myslí viacej vo vzťahoch. Vzťahuje všetko väčšinou k osobám. Jej reč nie je priamočiara a jednoducho zrozumiteľná. Slová, ktoré vyslovuje, treba často rozumieť inak, než aký je ich presný význam. Žena sa vyjadruje nepriamo, v okľukách, máličko naznačí, niekoľkými slovami, niekedy len jedným slovom či gestom a už si myslí, že sa vyjadrila dostatočne. Žena myslí a vníma vo vzťahoch, díva sa na všetko cez osobnosť, ktorej sa to nejako týka. Ťažko si dokáže predstaviť pravdu bez človeka, ktorý za ňou stojí. Pre ženu je dôležité, kto to povedal a tiež ako to povedal, ako bol oblečený atď. Žena to všetko vníma.

Poslaním ženy je materstvo. Spoločnosť by mala náležite oceniť prácu, ktorú žena vykonáva v rodine a pri výchove detí, uznať jej hodnotu na sociálnej i ekonomickej úrovni. Ženy sa starajú predovšetkým o svoje deti a domácnosť. Aj John Stuart Mill bol veľkým zástancem emancipácie

a otvorene vystupoval proti neschopnosti a nechuti mužov spravodlivo sa postaviť k ženám. Nekritizuje iba súčasný čiže aktuálny stav. Snaží sa načrtnúť aj vízie do budúcnosti, snahy o transformáciu manželstva. „Má to byť zväzok ženy a muža na báze priateľstva a rovnosti. Reforma manželstva a rodiča si ale vyžaduje reformu vzdelávacieho a sociálneho systému a zažitých kultúrnych zvyklostí.“⁴²⁴

Len vďaka pochopeniu a pomoci manžela a celej rodiny sa môžu angažovať v spoločnosti. Je preto potrebné vniesť do našej spoločnosti nové modely správania a ohodnotenia aktivít žien.

Všeobecné vymedzenie problému násilia páchaného na ženách

Tematika násilia v spoločnosti je vysoko aktuálnym problémom a jeho význam zdôrazňuje aj to, že v posledných rokoch je zaznamenaný nárast trestnej činnosti s prvkom násilia na ženách a deťoch.

V súčasnej postmodernej spoločnosti je potrebné redukovať všetky predsudky, ktoré vznikli v dôsledku socializácie, ohľadom žien a deťoch. Túto otázku treba vznášať do všetkých zodpovedných inštitúcií spoločnosti (polícia, súdy, školstvo, zdravotníctvo), spracovávať analýzy jeho príčin a vytvárať tak predpoklady pre úspešné prijatie stratégie boja proti násiliu páchanému na ženách a aj deťoch, s cieľom vzniku spoločnosti, v ktorej môžu všetci ľudia spolunažívať bez predsudkov a obáv z násilia.

Násilie na ženách nie je len fyzické násilie. Násilím je každé správanie muža, ktorého cieľom je uplatňovanie moci alebo kontroly nad ženou a deťmi. Najčastejšie formy násilia:

Fyzické násilie - zahŕňa rôzne formy brutálneho zaobchádzania: kopanie, sácanie, ťahanie za vlasy, mlátenie s úmyslom až usmrtiť, pálenie. Násilie sa časom zvyšuje a stáva sa čoraz brutálnejším. **Vyvolávanie strachu** je ďalším prostriedkom a súčasťou dynamiky násilia voči ženám. „Strach pred ďalším násilím je často najsilnejším nástrojom nátlaku. Po vyvolaní pocitu strachu u obeti už nie je potrebné použiť telesné násilie, lebo strach pôsobí zastrášujúco.“⁴²⁵ **Psychické týranie** zahŕňa citové a slovné týranie. Postihnutá osoba to pociťuje ako narušenie pocitu vlastnej hodnoty a psychického zdravia. K tejto forme násilia patrí napríklad: zosmiešňovanie na verejnosti, urážajúce vyjadrenia o výzore alebo charaktere, osočovanie. Muži často tieto vyjadrenia používajú, aby odvrátili pozornosť od vlastných násilných činov tým, že hľadajú problém v žene. **Sociálne násilie** je také správanie, ktoré má za cieľ ženu izolovať od okolia. Patrí sem napríklad: zákaz styku s rodinou alebo priateľmi, uzamknutie v byte, zablokovanie telefónu a podobne. **Ekonomické násilie** znamená zneužitie moci disponovať finančnými prostriedkami. Muž napr. nedáva na živobytie finančné prostriedky, alebo dáva iba nedostatočné množstvo, zatajuje majetok a výšku svojich príjmov, ale kontroluje príjmy ženy. **Sexuálne násilie** zahŕňa všetky sexuálne činy, ktoré sú žene nanútené. „Sexuálne násilie je aktom agresie a zneužitia moci a nie je výsledkom nekontrolovateľných sexuálnych pudov.“⁴²⁶ **Obťažovanie a teror**, časté telefonáty, výhražné listy, špehovanie, prenasledovanie, slovné vyhrážky,... to sú ďalšie často používané prostriedky na kontrolu obete. Poznáme prípady vyhrážania sa násilníka zbraňou, niekedy aj tretím osobám (deťom, príbuzným, alebo domácim zvieratám).

Obrovský rozsah problému v celosvetovom meradle si vyžaduje verejnú diskusiu o téme rodovo podmieneného násilia v spoločnosti, pokladá za dôležité preskúmať motívy páchatelov, spoločenský rámec v ktorom násilie vzniká a informovať o následkoch násilia v každej spoločnosti, vrátane našej.

²⁴ STUART, M. J.: *Poddanstvo žien*. Bratislava: Kalligram, 2003, 168 s.

²⁵ BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J.: *Domáce násilie na Slovensku*. Bratislava: MZS, 2002, 122 s.

²⁶ ERDÉLYIOVÁ, R.: *Stratégia eliminácie násilia voči ženám*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2000, 85 s.

Násilie na ženách objavujúce sa v spoločnosti

Dimenzia domáceho násillia je alarmujúca a žiadna spoločnosť nemôže tvrdiť, že sa v nej v dnešnej dobe nevyskytuje. Krajina od krajiny sa menia iba jeho podoby a trendy. Niektoré skupiny žien sú zraniteľnejšie. Patria sem ženy, ako to uvádza Heise utečenkine, ženy vo väzniciach a nápravných zariadeniach, postihnuté ženy, dôchodkyne a mladé dievčatá.

Obdobie:	Druh použitého násillia:
<i>pred narodením</i>	- „umelé prerušenie tehotenstva na základe, pohlavia plodu (India, Kórea, Čína), fyzické násillie počas tehotenstva (účinky na plod), nútené tehotenstvo (masové znásillňovanie)
<i>dojčenský vek</i>	- vraždenie novorodencov ženského pohlavia, psychické a fyzické násillie, odlišné poskytovanie stravy a zdravotnej starostlivosti dievčatám.
<i>detstvo dievčat</i>	- manželstvá detí, mrženie genitálií, sexuálne zneužívanie členmi rodiny, detská prostitúcia a pornografia.
<i>dospievanie</i>	- vynútené známosti a dvorenie, ekonomicky vynútený, sexuálne zneužívanie na pracovisku, znásillenie, sexuálne obťažovanie, nútená prostitúcia a pornografia, obchodovanie so ženami, nútené manželstvá.
<i>reprodukčný vek</i>	- týranie žien intímnyimi mužskými partnermi, znásillenie v manželstve, vymáhanie vena a vraždy pre veno, vražda partnera, psychické týranie, sexuálne zneužívanie na pracovisku, sexuálne obťažovanie, znásillenie a týranie telesne postihnutých žien.
<i>starší vek</i>	- týranie vdov a starších žien.“

Výskum násillia na ženách nemá dlhú históriu. Otázka ubližovania ženám v najbližšom rodinnom kruhu sa začala širšie monitorovať len pred tridsiatimi rokmi, no zahraničné výskumy sa spočiatku orientovali na extrém - vraždy manželiek a detí. Až neskôr sa ukázalo, že tento problém zasahuje prakticky celú ľudskú spoločnosť.

Dôsledky násillia páchaného na ženách

Bitie a zneužívanie dievčat a žien je fenoménom, ktorý sa vyskytuje v celej histórii ľudstva. Po tisícročia bolo v spoločnosti zaužívané nadradené postavenie muža, od doby kedy patriarchát nahradil matriarchát. Toto neľudské a ženy ponižujúce právo mužov trestať a ponižovať ženy podporovali a udržiavali právne, náboženské a kultúrne normy.

Prostredníctvom socializácie detí v rodinnom i spoločenskom živote sa ďalej odovzdávajú a zachovávajú tieto patriarchálne vzorce. Ak chceme odstrániť násillie zo života žien a ak mu chceme predchádzať, musíme nevyhnutne búrať mýty, odstraňovať patriarchálne kultúrne vzorce a poskytovať nové modely skutočne rovnocenného postavenia ženy a muža v rodine.

Rodovo podmienené násillie predstavuje veľký problém na celom svete. Ženy, ktoré sa stali obeťami násillia majú podrytú sebadôveru, násillie, ktoré na ne vplyva pravidelne ohrozuje ich zdravie, znemožňuje im plne sa zúčastňovať na živote spoločnosti. Rodovo podmienené násillie predstavuje aj veľký zdravotný problém žien na celom svete, je veľkou príčinou chorobnosti a úmrtnosti žien. Týranie môže mať vplyv nielen na zdravie psychické, ale vo veľkej miere ovplyvňuje aj telesné zdravie a to aj oneskorene a môže vyvolať napr. artritídu, vysoký krvný tlak a srdcové choroby.

Vzťah medzi týraním a psychickými poruchami ním vyvolanými vážne ovplyvňuje aj úmrtnosť žien. Ženy, ktoré sú pod neustálím tlakom majú vyššiu náchylnosť k samovraždám, u týraných žien je 5x väčšia pravdepodobnosť pokusu o samovraždu než u netýraných. Hlavným rizikovým faktorom pri vraždách žien i vraždách vykonaných ženami je domáce násillie.

Domáce násilie zostáva najčastejšie nepoznané a nepotrestané, pretože jeho páchatelia sú obetami mlčky alebo zjavne ospravedlňovaní. Ženy, ako obeť násilia znášajú násilie zväčša v najväčšom osamotení. Nie preto, že ony sú ticho, ale preto, že ich my nepočujeme. „Prsia samá sinka, mozog otrasený, koža doškriabaná, duša rozorvaná, nevládzem kričať – susedia zízajú, kričím o pomoc – nepočávajú.“²⁷ V mnohých prípadoch nielen susedia, ale aj vlastní rodinní príslušníci, bývajúci v spoločnej domácnosti nevidia, lepšie povedané nechcú vidieť, násilie, ktoré pácha muž na vlastnej žene a deťoch. Ak obeť zavolá políciu, boja sa priznať, že niečo videli. Majú strach, že by sa im násilník mohol pomstiť a tak isto sa boja okolia, ktoré má tendenciu odsúdiť druhých za to, že sa „miešajú do domácnosti“ iných susedov.

Byť obeťou trvalého alebo náhleho násilného správania a nemať možnosť veriť osobe, ktorá by mala súcitiť a pomôcť, znamená byť zbavená podpory, solidarity a spravodlivosti. Je to ďalšia forma násilia, ktorá sa pripája k násiliu páchanému v rodine, v intímnom vzťahu. Najzdravujúcejší dopad má na človeka trauma prežitá v izolácii. Ak je žena bitá manželom, resp. dcéra otcom a nemá sa komu zdôveriť, búri sa to v jej vnútri, až situácia môže eskalovať do samovraždy. Krízové centrá na Slovensku spravujú aj linky, ktoré sú bezplatné a kde obetiam poradia odborníci, no veľakrát obetiam pomôže už len to, že sa majú komu vyrozprávať, že sa môžu niekomu zdôveriť s traumou, ktorá ich trápi.

Úplné odstránenie a rehabilitácia následkov prežitého týrania je možná vtedy, keď dôjde k úplnému a trvalému zastaveniu týrania. Žena je schopná zotaviť sa z následkov týrania len v tom prípade, ak odíde od násilníka a preruší s ním akýkoľvek kontakt.

Mnohé ženy znášajú psychické následky týrania horšie než fyzické. Trápi ich strach, úzkosť, únava, posttraumatická stresová porucha a poruchy spánku, ako aj poruchy prijímania potravy. Tieto poruchy sú bežnými dlhodobými reakciami na násilie. Týrané ženy sa môžu stať závislými, ľahko ovplyvniteľnými a môžu stratiť schopnosť samostatného rozhodovania.

Vzťah medzi násilím páchaným intímnym partnerom a psychickými poruchami ovplyvňuje aj úmrtnosť žien a to zvýšeným rizikom samovražd. „Samovražda nie je bezvýznamná smrť. Je často demonštráciou beznádeje ženy, ktorá nie je schopná sa vyrovnáť s násilím zo strany partnera, ženy, ktorá nenašla oporu vo svojom okolí a samovraždu považuje za jediné východisko z tohto bludného kruhu“.²⁸

Zdravotné následky znásilnenia a sexuálneho zneužívania zo strany cudzieho muža dokazujú, že rodovo podmienené násilie sa nekoná iba doma, vo sfére súkromnej. Je to jav celospoločenský, vyskytujúci sa aj mimo rodiny. Sexuálny útok môže zapríčiniť zranenia telesné ale i emocionálnu traumu. Najhorším následkom takého týrania môže byť až upadnutie do bezvedomia a následná smrť. Ženy, ktoré prežili znásilnenie, prejavujú v rozličnej dobe rôzne symptómy vyvolané traumou – nočné mory, depresie, neschopnosť sústrediť sa, poruchy spánku a prijímania potravy, pocity hnevu a poníženia a seba obviňovanie. Obete znásilnenia mimo domácnosti tak isto vykazujú sklony k pokusom o samovraždu. Následky znásilnenia môžu u žien trvať aj niekoľko mesiacov, rokov, u labilnejších žien až do konca života. Aj po dlhých rokoch, po ktorých mala žena čas znásilnenie psychicky „spracovať“ je väčšia pravdepodobnosť, že sa u týchto žien prejaví hlboká depresia, alkoholizmus, posttraumatická stresová porucha, toxikománia a iné závislosti, ako aj poruchy osobnosti a mnoho ďalších.

Znásilnené ženy sú okrem telesného zranenia a emocionálnej ujmy vystavené riziku pohlavne prenášaných chorôb. Ďalším závažným problémom je nechcené tehotenstvo. Aj v dnešnej dobe sú krajiny, v ktorých je prerušenie tehotenstva nezákonné, dokonca aj v prípade znásilnenia, alebo kde je bezpečné prerušenie tehotenstva nedostupné. Tisíce znásilnených žien musia trpieť dvojnásob-

²⁷ HIRIGOYEN, M.F.: *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. Praha: Academia, 2002, 232 s.

²⁸ BENEDICT, H.: *To není vaše vina*. Praha: One Woman Press, 2003, 206 s.

ným ponížením – znásilnením a nechceným tehotenstvom, výsledkom ktorého je pôrod dieťa, ktoré za nič nemôže.

Záver

Násilie zamerané na ženy je aj skrytou prekážkou ekonomického a sociálneho rozvoja. Rodovo podmienené násilie tým, že potláča energiu žien, podryva ich sebadôveru a ohrozuje ich zdravie, znemožňuje im plne sa zúčastňovať na živote spoločnosti.

Ak by sme popreli veľkú a nenahraditeľnú úlohu ženy v rodine, zatvárali by sme oči pred realitou. Nehovoríme o jej schopnostiach pri udržiavaní domácnosti, ale o súbore morálnych kvalít, ktoré sa nedajú zhrnúť do niekoľkých slov bez toho, aby nedošlo k zjednodušovaniu a aby sa na niečo nezabudlo. Ženy vlastnia úžasnú schopnosť prijímať ľudí, vyjadrovať a dávať lásku, robiť ostatných šťastnými a milovať každého takého, aký je, nezištne a bezvýhradne.

PaedDr. Slavomír Laca, PhD.

slavomir.laca@gmail.com

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava
Palackého č. 1, P.O. Box 104, 810 00 Bratislava

Použitá literatúra:

1. BENEDICT, H.: *To není vaše vina!* Praha: One Woman Press, 2003, 373 s. ISBN 80-86356-17-5. – 2. BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J.: *Domáce násilie na Slovensku. Predbežná správa z výskumu.* Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 2002, 122 s. ISBN 80-89048-06-4. – 3. CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J.: *Piata žena. Aspekty násilia páchaného na ženách.* Bratislava: Aspekt, 2001, 385 s. ISBN 80-85549-28-X. – 4. ERDÉLYIOVÁ, R.: *Stratégie eliminácie násilia voči ženám.* Bratislava: Ministerstvo vnútra SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, 2000, 85 s. – 5. HEISE, L.L. – PINTAGUY, J. – GERMAIN, A.: *Násilie páchané na ženách: skrytá ujma na zdraví.* Bratislava: PRO FAMILIA : Aspekt, 1998, 72 s. ISBN 80-967964-0-2. – 6. HIRIGOYEN, M.F.: *Psychické násilie v rodině a v zaměstnání.* Praha: Academia, 2002, 232 s. ISBN 80-200-0994-9. – 7. STUART, M. J.: *Poddanstvo žien.* Bratislava: Kalligram, 2003, 168 s.

OŠETROVANIE SENIOROV A NÁSILIE PÁCHANÉ NA SENIOROCH

Zuzana Hudáková

Abstract: Aging is one of the most difficult periods in life. Today, aging is often presented as an economic and social burden and problems associated with it shall be considered primarily only in financial terms, and the terms of nursing. It is important to respect a man of advanced age, which is associated with loss of physical and mental powers and abilities. The care of the elderly should be given to ensure that there is no violence committed against them. Violence takes up an increasing space in our everyday lives. Violence against seniors is related to the modernization of society, the weakening of social control and social process of corrosion. Loss of control over the increasing violence in the society can result in the absence of one of the most important human needs which, according to Maslow, is the need for security and safety.

Abstrakt: Starnutie je jedným z najťažších období v živote človeka. V súčasnosti sa starnutie prezentuje často ako ekonomické a spoločenské bremeno a problémy, ktoré s ním súvisia, sa posudzujú prevažne iba z finančného a ošetrovateľského hľadiska. Dôležité je rešpektovanie človeka v pokročilom veku, ktorý je spojený s úbytkom fyzických a duševných síl a schopnosti. Pri starostlivosti o seniorov je potrebné dbať o to, aby na nich nebolo páchané násilie. Násilie zaujíma čoraz väčšie miesto v našom každodennom živote. Násilie na páchané na senioroch súvisí i s modernizáciou spoločnosti, oslabovaním sociálnej kontroly a s procesom sociálnej korózie. Strata kontroly nad procesmi narastajúceho násillia v spoločnosti môže mať za následok absenciu jednej z najvýznamnejších ľudských potrieb, ktorou je podľa Maslowa potreba bezpečnosti a istoty.

Úvod

„Staroba je definovaná aj „ako záverečná etapa procesu starnutia“.²⁹ Súvisí so všetkými predchádzajúcimi etapami, pričom každá z nich ju určitým spôsobom ovplyvnila. Označuje sa ako obdobie tretieho veku, pričom prvým vekom sa rozumie detstvo a dospievanie a druhým vekom obdobie dospelosti.

Sociálna geriatra sa zaoberá tými sociálnymi súvislosťami, ktoré sprevádzajú vznik, „priebeh a následky ochorení vo vyššom veku a výraznou mierou determinujú prognózu a kvalitu života pacienta. Sociálna geriatra je nástrojom k zlepšeniu situácie starého pacienta.“

Gerontologické ošetrovanie predstavuje pomoc poskytovanú pri zvládaní činnosti, ktoré starší človek nedokáže urobiť sám. Geriatrické ošetrovateľstvo je komplexná ošetrovateľská starostlivosť o chorých seniorov, ktorá „zohľadňuje ich potreby v súvislosti s chorobami vo vyššom a vysokom veku, najmä so špecifickými geriatrickými syndrómami a komplikáciami chorôb.“³⁰ Je to starostlivosť, zameraná na uspokojovanie potrieb starého človeka a na riešenie jeho problémov. vyznačuje sa individuálnym prístupom. Kritériom posúdenia starostlivosti je samotný senior, ktorý musí mať z tejto starostlivosti prospech, ako to uvádza autorka Poledníková.

Násilie na geriatrickom pacientovi

Zanedbávanie vzniká pri deficite starostlivosti, rodinnej súdržnosti, podpory a citových vzťahov. Zanedbávanie starostlivosti chápeme ako zlyhanie osoby zodpovednej za bezpečnosť a uspokojovanie primeraných potrieb závislej osoby. Typické prejavy zanedbávania sú poruchy výživy a hydratácie, prechladnutie, hrubé nedostatky v osobnej hygiene a v oblečení, poranenie z pádov, hnisavé kožné choroby, hnisajúce rany, dekubity či zavšivavenie. Obvyklá je sociálna izolácia, komunikačná deprivácia, úzkosť, apatia a ďalšie psychopatie.

O týraní hovoríme v prípade, že sa u „staršieho človeka objaví rôzne poškodenie či ujma na zdraví v oblasti fyzickej, psychickej alebo spoločenskej.“³¹

²⁹ DZÚRIK, R., TRNOVEC, T.: *Štandardné terapeutické postupy*. 2. vyd. Martin: Osveta, 2001: s. 727.

³⁰ ZRUBÁKOVÁ, K.: *Gerontologické ošetrovateľstvo*. In: Žiaková, K. a kol. *Ošetrovateľský slovník*. Martin: Osveta, 2009. s. 31.

³¹ POLEDNÍKOVÁ, L. et al.: *Geriatrické a gerontologické ošetrovateľstvo*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2006. s. 24.

Formy týrania a zanedbávania starých ľudí

Týraním sa v súdnej praxi rozumie predovšetkým zlé zaobchádzanie so zverenou osobou, vyznačuje sa vyšším stupňom hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalosťou, ktoré poškodená osoba pociťuje ako ťažké príkorie. Na rovnakú úroveň je postavené zanedbanie povinnej starostlivosti.

Telesné týranie sa chápe ako zámerné pôsobenie bolesti, zámerné zraňovanie, alebo zámerné odopieranie základných životných potrieb. Ide nielen o bitie, kopanie, škrtenie, zrážanie k zemi, inšpirované zníženou stabilitou, či o iné agresívne výpady, ale aj o rafinovanejšie vystavovanie chladu, svojvoľné odopieranie jedla, liekov, ošatenia a podobne. Časté môže byť nezabránenie hroziacemu poraneniu (vstup na šmyklavú plochu, rozbité schodište a pod). Zámerné neodstránenie týchto rizík, neposkytnutie pomoci – tzv. *pasívna agresia*.

Citové a psychické týranie zahŕňa verbálnu agresivitu, urážky, hrozby, zastrašovanie, ponižovanie, obmedzovanie autonómneho rozhodovania o sebe samom, znižovanie sebavedomia a sebaúcty, zdôrazňovanie nepotrebnosti, nadbytočnosti a príťaž seniorov. Časté je vyhrážanie presťahovaním, vysťahovaním, umiestnením v zariadení s ústavnou starostlivosťou. „Inou formou citového týrania môže byť likvidovanie či poškodzovanie predmetov s emočným významom, obmedzenie sociálnych kontaktov, ale tiež bránenie v sledovaní obľúbených televíznych a rozhlasových relácií, obmedzovanie pohybu (zákaz vychádzať z určenej miestnosti).“³² Pre zdravotníckych pracovníkov je dôležité, aby sa vedeli zblížiť so starým človekom, i keď sú v pozícii dočasnej autority. Priateľský dotyk rukou sa zvyčajne dobre prijíma, hlavne ak je starší pacient ustrašený, zmätený alebo má pocit osamelosti, ako o tom pojednáva autor Litomerický.

Metodika prieskumu

Predmetom nášho prieskumu boli geriatrickí pacienti a prístup zdravotníckych pracovníkov ku staršiemu pacientovi počas hospitalizácie pri poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti. Vytýčili sme si hlavný problém: Sú počas hospitalizácie geriatrických pacientov rešpektované základné etické princípy? Na základe vytýčenia hlavného problému sme doplnili ešte čiastkové problémy:

1. Je pri ošetrovaní geriatrického pacienta rešpektovaná jeho autonómia?
2. Je pri ošetrovaní geriatrického pacienta rešpektovaná jeho dôstojnosť?

V prieskume sme použili empirickú metódu zberu údajov – dotazník, ktorý obsahoval 15 položiek (položiek 11 zatvorených 4 poloopené) a bol rozdelený na dve oblasti. Prvá oblasť obsahovala identifikačné údaje: vek, pohlavie a druhá bolazameraná na danú problematiku. Dotazník bol anonymný a dobrovoľný. Získané údaje sme spracovali ručne čiarkovou metódou, výsledky sú uvedené v absolútnych číslach a vyhodnotenie percentách. Na spracovanie dát bol použitý tabuľkový editor Microsoft Excel 2003. Výber respondentov bol zámerný. Prieskumný súbor tvorili hospitalizovaní geriatrickí pacienti na geriatrickom oddelení a ODH v nemocniciach v Poprade a v Kežmarku. Prieskumnú vzorku tvorilo 75 respondentov. Z celkového počtu to bolo 30 mužov (40 %) a 45 žien (60 %). Zber údajov sme realizovali v mesiacoch október a november 2009. Rozdali sme 80 dotazníkov, ich návratnosť bola 75 dotazníkov (94 %).

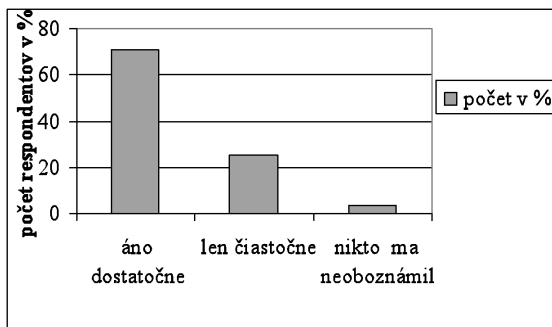
³² KASANOVÁ, A.: *Týranie a zanedbávanie starých ľudí*. In: *Humanita*. 2005 roč. XIV, č. 9, s. 13 – 15.

Diskusia

Tabuľka 1: Informovanosť o dennom režime

Odpovede	n	%
áno dostatočne	55	73
len čiastočne	18	24
neoboznámený	2	3
spolu	75	100

Graf 1: Informovanosť o dennom režime

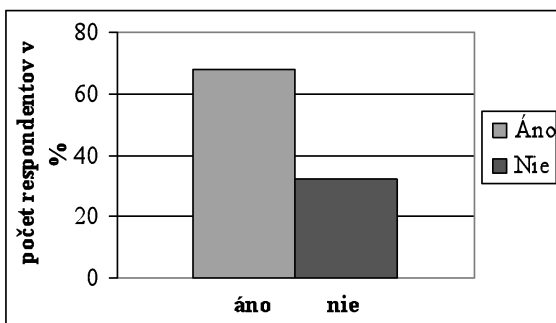

Najviac respondentov 42 (73 %) bolo dostatočne informovaných o dennom režime na oddelení. Čiastočne bolo s režimom oboznámených 15 (24 %) respondentov a dvaja respondenti (3 %) neboli informovaní o dennom režime (tab.1, graf 1).

Tabuľka 2: Informovanosť o právach pacientov

Odpovede	n	%
áno	54	72
nie	21	28
spolu	75	100

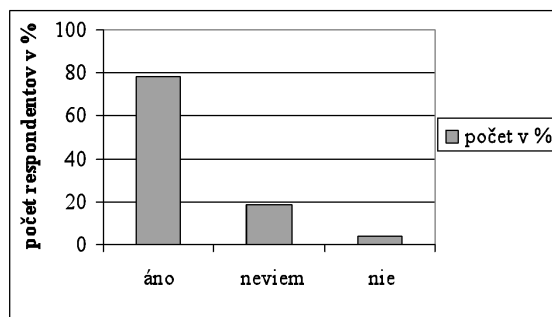
Graf 2: Informovanosť o právach pacientov

O právach pacientov bolo informovaných 54 respondentov (72 %) a 21 (28 %) respondentov neboli informovaní o právach v súvislosti s hospitalizáciou (tab.2, graf 2).

Tabuľka 3: Spolurozhodovanie pacienta Graf 3: Spolurozhodovanie pacienta

Odpovede	n	%
áno	59	78
neviem	16	19
nie	2	3
spolu	75	100

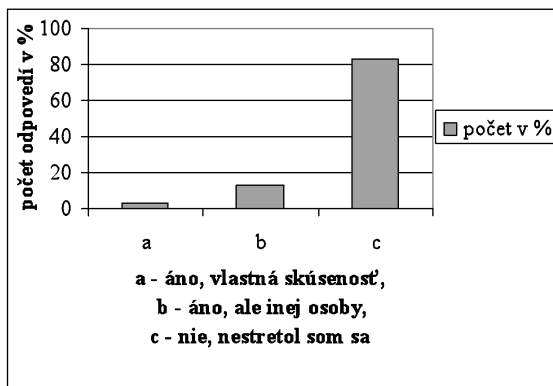

Možnosť využiť svoje právo o spolurozhodovaní pri vyšetrení a liečbe pozná 59 (78 %) respondentov, 16 (19 %) respondentov sa nevie vyjadriť k opýtanému a 2 respondenti (3 %) nevie, že má možnosť a právo spolurozhodovania pri vyšetrení a liečbe (tab.3, graf 3).

Tabuľka 4: Diskriminácia geriatrického pacienta

Odpovede	n	%
áno, vlastná skúsenosť	2	3
áno, ale inej osoby	11	15
nie, nestretol/a som sa	62	83
spolu	75	100

Graf 4: Diskriminácia geriatrického pacienta

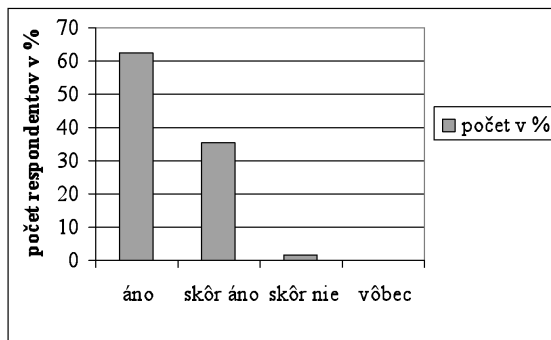

62 (83 %) respondentov vyjadrili názor, že počas hospitalizácie sa nestretli zo strany s diskrimináciou zo strany zdravotníckych pracovníkov, 11 (15 %) to počuli z rozprávania iných a 2 (3 %) mali vlastnú skúsenosť s diskrimináciou, alebo evalváciou ich osoby (tab. 4, graf 4).

Tabuľka 6: Rešpektovanie ľudskosti a dôstojnosti

Odpovede	n	%
áno	46	62
skôr áno	28	37
skôr nie	1	1
vôbec	0	0
spolu	75	100

Graf 6: Rešpektovanie ľudskosti a dôstojnosti

Zdravotnícki pracovníci poskytujú starostlivosť o geriatrického pacienta počas hospitalizácie v súlade s etickými zásadami. Tento názor zastáva 46 (62 %) respondentov, istú pochybnosť vyjadrilo 28 (37 %) respondentov a 1 (1 %) vyjadril pochybnosť v zmysle skôr nie.

Uznanie autonómie znamená rešpekt k stavu nezávislého, samostatného konania, bez vonkajšieho ovplyvňovania. Rešpektovanie autonómie sa prejavuje napríklad tým, že pacient má možnosť spolurozhodovať – to znamená, že má možnosť odmietnuť určité vyšetrenie alebo liečbu. Možnosť využiť svoje právo o spolurozhodovaní pri vyšetrení a liečbe pozná väčšina z opýtaných. 59 (78 %) respondentov túto možnosť využilo, 16 (19 %) sa nevedelo presne vyjadriť, či túto možnosť využili. V tejto súvislosti sme dospeli k záveru, že geriatrický pacient chce byť poučený o každom ošetrovateľskom zásahu.

Pri starostlivosti o geriatrického pacienta nie sú dostatočne zachované intímne podmienky a dôstojnosť pacienta sa nie vždy rešpektuje. Zdravotnícki pracovníci rešpektovali súkromie a intimitu

u 42 (56 %) respondentov. Jednou z najzákladnejších podmienok dôstojného prístupu a optimálneho vzťahu medzi pacientom a jeho ošetrojúcimi je odstránenie anonymity. „Pacienti prijatí do zdravotníckeho zariadenia majú byť informovaní o mene a profesionálnom postavení zdravotníckych pracovníkov, ktorí sa o nich starajú, ako aj o všetkých pravidlách a bežných postupoch, ktoré sa týkajú ich pobytu, liečby a ošetrovania.“³³

Túto skutočnosť sme si overili a dospeli sme k záveru, že 22 % respondentov pozná mená ošetrojúceho personálu a 63 % respondentov pozná len niektorých. Pacient prichádza na oddelenie do neznámeho prostredia. Je neistý, vystrašený a má adaptačné problémy. Starší človek potrebuje mať pocit istoty a bezpečia, ktorý mu pomáha umocniť to, že pozná prostredie, v ktorom sa nachádza, a že v prípade potreby má možnosť privolať pomoc. Prostredníctvom dotazníka sme zistili, že s denným režimom na oddelení bolo dostatočne oboznámených 72 % respondentov a čiastočne oboznámených bolo 25 %; 96 % pacientov bolo informovaných o možnosti privolať v prípade potreby zdravotníckeho pracovníka. „Pri rozhovoroch s pacientom sa často venuje zvýšená pozornosť dôležitým a závažným informáciám, pričom sa zabúda na tzv. samozrejmé informácie.“³⁴

Prostredníctvom ďalšieho problému, sme sledovali, či sú počas hospitalizácie geriatrického pacienta rešpektované jeho práva. 69 % seniorov sa vyjadrilo, že boli informovaní o právach. Či geriatrickí pacienti skutočne poznajú svoje práva, v súvislosti s hospitalizáciou, sme okrem vyššie uvedených otázok si overili aj ďalšou otázkou, kde 79 % respondentov odpovedalo, že má právo odmietnuť vyšetrenie a liečbu. Podľa odpovedí môžeme usúdiť, že geriatrický pacient pozná svoje právo v oblasti spolurozhodovania, výberu a možnostiach postupu liečby, ktorá podľa nich im najviac vyhovuje.

Geriatrickí pacienti mali možnosť odpovedať, ako by reagovali, v prípade, ak neboli spokojní s poskytnutou starostlivosťou. 65 % respondentov by v prípade potreby svoju nespokojnosť so starostlivosťou oznámilo personálu. Sťažnosťou by svoju nespokojnosť riešilo 7 % respondentov a 28 % respondentov by sa nesťažovalo, ale nechali by si to pre seba. To znamená, že jedna tretina opýtaných nespokojnosť nechce zverejniť.

Návrhy pre prax

Na základe výsledkov prieskumu sme dospeli k návrhom, ktoré môžu prispieť k zlepšeniu práce pri ošetrovaní geriatrického pacienta:

- podporiť u geriatrického pacienta pocit istoty a bezpečia; poučiť pacientov o možnosti privolania pomocou signalizácie zdravotníckeho pracovníka,
- dodržiavať spravodlivý prístup ku geriatrickému pacientovi pri plnení potrieb, prianí, hodnôt a ideálov,
- rešpektovať právo geriatrického pacienta na spravodlivý prístup bez diskriminácie,
- rešpektovať pacienta ako rovnocenného partnera so všetkými právami a povinnosťami, vrátane zodpovednosti za svoje zdravie,
- rešpektovať a zachovávať ľudskú dôstojnosť pri poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti,
- zvyšovať dôveru pacienta vzájomnými vzťahmi medzi personálom a pacientom, aj v interakcii medzi personálom a to korektným správaním a vzájomnou spoluprácou

Záver

Cieľom práce bolo priblížiť problémy starých ľudí počas hospitalizácie; zistiť ako sa rešpektujú základné etické princípy seniorov pri poskytovaní starostlivosti. Úcta k ľudskému životu by sa mala prejavovať aj pri poskytovaní profesionálnej starostlivosti s rešpektovaním dôstojnosti ľud-

³³ Charta práv pacienta v Slovenskej republike [uverejnené 25. máj 2004]. Dostupné na internete: <http://www.zdravie.sk/sz/72-98/Charta-prav-pacienta-v-sr.html>.

³⁴ POLEDNÍKOVÁ, L. et al.: *Geriatrické a gerontologické ošetrovateľstvo*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2006. s. 28.

ského života. Hlavným krokom pri poskytovaní starostlivosti o staršieho človeka je vytvorenie pozitívneho vzťahu medzi sestrou a seniorom bez akéhokoľvek násillia.

PhDr. Zuzana Hudáková, PhD.

zuzana.hudakova@ku.sk

Fakulta zdravotníctva, Katolícka univerzita v Ružomberku

Námestie A. Hlinku 48, 034 01, Ružomberok

Použitá literatúra:

1. DZÚRIK, R., TRNOVEC, T. 2001. *Štandardné terapeutické postupy*. 2. vyd. Martin: Osveta, 2001. 804 s. ISBN 80-8063-088-7. – 2. *Charta práv pacienta v Slovenskej republike* [uverejnené 25. máj 2004]. Dostupné na internete: <http://www.zdravie.sk/sz/72-98/Charta-prav-pacienta-v-sr.html>. – 3. KASANOVÁ, A. 2005. Týranie a zanedbávanie starých ľudí. In: *Humanita*. ISSN 1336-2208, 2005, roč. XIV, č. 9, s. 13 – 15. – 4. LITOMERICKÝ, Š. et. al. 1992. *Geriatría pre sestry*. 1. vyd. Martin: Osveta, 1992. 275 s. ISBN 80-217-0499-3. – 5. LITOMERICKÝ, Š. et. al. 1993. *Gerontológia a geriatría*. 1. vyd. Bratislava: Teleflash, 1993. 279 s. ISBN 80-900545-5-2. – 6. MAJERČÁKOVÁ, M. 2008. Etický kódex a charta práv. In: *Katolícke noviny*. ISSN 0139-8512, 2008, roč. 123, č. 7, s. 11. – 7. POLEDNÍKOVÁ, L. et al. 2006. *Geriatrické a gerontologické ošetrovatelstvo*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2006. 216 s. ISBN 80-8063-208-1. – 8. ZRUBÁKOVÁ, K. Gerontologické ošetrovatelstvo. In: Žiaková, K. a kol. *Ošetrovatel'ský slovník*. Martin: Osveta. 2009. s. 31. ISBN 978-80-8063-315-8

SÚČASNÝ STAV NÁSILIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH V POSTMODERNEJ SPOLOČNOSTI

Slavomír Laca, Lenka Pasternáková

Abstract: In the society there is no one who would never heard about the violence against women. This is an extremely serious social problem. Statistics show that every fifth woman in the Slovak Republic is abused. The aim of this article is to outline the concept of violence against women and its current status in the postmodern society. Violence is any form of maltreatment, expression of domination, threats, abuse of power, physical, psychological and sexual coercion. It is any act or omission which affects the life, physical and mental integrity, freedom of persons, or which seriously harms the development of human personality, in our case women.

Abstrakt: V našej spoločnosti nie je asi nikto, kto by nikdy nepočul o násilí na ženách. To je nesmierne závažný sociálny problém. Štatistiky ukazujú, že každá piata žena v Slovenskej republike je zneužívaná. Cieľom tohto článku je načrtnúť koncept násilía páchaného na ženách a jeho aktuálny stav v postmodernej spoločnosti. Násilie je akákoľvek forma týrania, vyjadrenia dominancie, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického, psychického a sexuálneho násilía. Je to akákoľvek forma opomenutia, ktoré ovplyvňuje život, fyzickú a duševnú integritu, slobodu osoby, alebo ktoré vážne poškodzuje rozvoj ľudskej osobnosti, v našom prípade žien.

Úvod

Násilie môže zažiť každá žena na ulici, v práci, väčšina násilných činov voči žene sa však pácha doma. Mnoho ľudí však tento fenomén prehliada, či dokonca bagatelizuje. Časť spoločnosti násilie ignoruje, časť sa domnieva, že ženy si o to koledujú sami. Len ženy, ktoré násilie zažili a zažívajú vedia, že ich problém je oveľa zložitejší a nie sú schopné vyriešiť ho bez ochrany a záruk spoločnosti. Týrané ženy potrebujú pocit istoty a možnosť obrátiť sa so svojim problémom na niekoho, kto im pomôže.

Súčasný stav násilía páchané na ženách

Na pomenovanie fenoménu násilía sa v našej i zahraničnej literatúre používa niekoľko termínov, ktoré vychádzajú z rôznych koncepcií a problém zachytávajú v širšom, alebo v užšom rozsahu. Jedným z hlavných sporných bodov v tejto oblasti je rozsah definície násilía páchaného na ženách. Mnohí odborníci a odborničky sa dožadujú veľmi širokej definície, ktorej zmysel vidia v tom, že by umožnila posudzovať mnohé porušenia ľudských práv žien ako prejavy násilía, respektíve každý štrukturálny jav, ktorý podporuje rodovo podmienenú diskrimináciu, by sa mohol považovať za násilie.

Príkladom takejto definície násilía je definícia v návrhu panamerickej zmluvy proti násilíu voči ženám /Pan American Treaty against Violence/: „Akýkoľvek čin, zanedbanie alebo správanie, ktorého dôsledkom je fyzické, psychické, sexuálne alebo duševné utrpenie, či už priame alebo nepriame prostredníctvom podvodu lži, provokácie, hrozby, donútenia, alebo akýmkoľvek iným spôsobom voči akejkoľvek žene, s cieľom alebo s efektom jej zastráňovania, trestania, ponižovania alebo dotlačenia do roly vymedzenej stereotypmi, popretia jej ľudskej dôstojnosti, sexuálnej sebadeterminácie, fyzickej, morálnej alebo duševnej integrity, alebo podlomenie bezpečnosti jej osoby, jej sebaúcty alebo znižovanie jej fyzických alebo mentálnych možností/kapacít.“³⁵

Násilie je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, zneužívania moci, vyhrážania, fyzického, sexuálneho a psychického nátlaku. Domáce násilie alebo násilie voči žene v intímnom vzťahu je „fyzické, sexuálne, emocionálne a psychické týranie ženy mužom, s ktorým je alebo bola v in-

³⁵ Final report of activities of the EG-S-VL, Group of Specialist for combating violence against women. Council of Europe, Strausburg, June 1997, p. 12.

tímnom vzťahu. Toto násilie môže byť aktuálne, hroziace alebo môže ísť o pokus.³⁶ *Násilie páchané na ženách* je akýkoľvek „prejav verbálnej alebo fyzickej sily, donucovania alebo deprivácia ohrozujúca život, ktoré sú zamerané na jednotlivú ženu alebo dievča a ktoré spôsobujú fyzickú alebo psychickú ujmu, poníženie alebo úmyselné obmedzovanie slobody a ktoré udržiavajú podriadenosť ženy.“³⁷

Násilie znamená najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu, resp. postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Iná charakteristika násilia hovorí o akomkoľvek akte, vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňuje život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca alebo poškodzuje rozvoj jeho osobnosti.³⁸ Heise, Pitanguy a Germain navrhujú definovať násilie páchané na ženách nasledovne: „*Násilie páchané na ženách je akýkoľvek prejav verbálnej alebo fyzickej sily, donucovanie alebo deprivácia ohrozujúca život, ktoré sú zamerané na jednotlivú ženu alebo dievča a ktoré spôsobujú fyzickú alebo psychickú ujmu, poníženie alebo úmyselné obmedzovanie slobody a ktoré udržiavajú podriadenosť ženy.*“³⁹

V súvislosti s násilím panuje veľa nesprávnych, ale pevne zakorenených predstáv, napríklad, že násilie je dôsledkom zneužívania alkoholu, chudoby, nezamestnanosti, že sa vyskytuje len v istých sociálnych vrstvách, že je to duševná choroba. Ešte aj dnes je veľmi rozšírená domnienka, že ženy provokujú, tolerujú, potrebujú alebo dokonca majú rady istú mieru násilia. Takéto mýty, ktoré legitimizujú určitú mieru násilia, formujú postoje spoločnosti, ale aj profesionálnych pracovníkov a pracovníčok, pracujúcich s týranými ženami.

Rozšírené mýty a predsudky nedovoľujú ženám postihnutým násilím, aby rozprávali o svojej situácii. Zabraňujú aj tomu, aby ženy dostali adekvátnu pomoc. Vedie to tak ďaleko, že ženy hľadajú vinu u seba a neodvažujú sa vyjsť so svojím problémom na verejnosť. O týchto mýtach sa zmieňujú autorky Cviková a Juráňová, ktoré rozoberáme.

1. *mýtus: To nie je násilie, tí dvaja sa len „hádkajú“.* Medzi hádkou a násilím je podstatný rozdiel. Pri hádke ide o konflikt dvoch osôb, ktoré sú približne rovnako silné. Pri hádke ide zväčša o konflikt záujmov a každá zo zúčastnených strán sa pokúša presadiť svoje záujmy. Ak je však medzi nimi nerovnosť sily a moci (napríklad jedna osoba je fyzicky silnejšia, ozbrojená, alebo disponuje financiami), vzniká nebezpečenstvo, že silnejšia strana zneužije svoju prevahu na presadenie svojich záujmov. Vtedy sa hádka mení na násilie. Jedna zo zúčastnených strán podľahne. Aj ženy majú v našej spoločnosti v mnohých oblastiach oslabenú pozíciu.

2. *mýtus: Násilie sa vyskytuje iba v „problémových“ rodinách.* Násilie môže postihnúť každú ženu nezávisle od príslušnosti k sociálnej vrstve, kultúre a náboženstvu a nezávisle od veku. Dojem, že násilie sa týka len „problémových“ rodín, vzniká preto, že v niektorých skupinách spoločnosti sa násilie utajuje väčšmi ako v iných. Pre ženy z tých skupín, kde je rozprávanie o zážitkoch s násilím veľmi tabuizované, je preto ešte ťažšie hľadať a získať pomoc. Pre mnohé ženy má zverejnenie násilia závažné dôsledky, napríklad môže utrpieť povest rodiny, muž môže stratiť zamestnanie.

3. *mýtus: Násilie v rodine je súkromná záležitosť, štát by sa do toho nemal miešať.* Žena, ktorá požiada niekoho o pomoc, sa tým už rozhodla svoj problém zverejniť. Násilné činy sú podľa našich zákonov trestné bez ohľadu na to, či sú páchané v rodine alebo mimo nej. Okrem toho veľkú časť násilných činov tvoria tzv. oficiálne delikty, to znamená, že ich žaluje a sťažuje štát. Štát sa teda zaviazal zakročiť aj pri násilí v rodine.

4. *mýtus: Ženy si len vymýšľajú, aby získali byt alebo výhody pri rozvoде.* Skutočnosť je taká, že skryté násilie pri násilných činoch v rodine vysoko prevyšuje nahlásené prípady. Je veľmi pravde-

³⁶ SOPKOVÁ, E: *Problém o ktorom sa mlčí*. Aspekt, 3, 1998, s. 22

³⁷ PIATA ŽENA: *Aspekty násilia páchaného na ženách*. Aspekt, 2001, s. 34

³⁸ TOKÁROVÁ, A.: *Sociálna práca*. FFPU: Prešov, 2002, s. 356

³⁹ HEISE, L.; PITANGUY, J.: *Násilie páchané na ženách – skrytá ujma na zdraví*. Aspekt, Bratislava, 1998, s. 55

podobné, že násilie nikto nezverejní a neoznámí. Ženy násilie oveľa častejšie utajujú alebo bagatelizujú, než by v tomto smere preháňali.

5. *mýtus: Ženy asi chcú byť týrané, inak by predsa násilníka opustili.* Ženy, ktoré zažívajú násilie, skúšajú všetko možné, aby zmenili situáciu. Chcú, aby násilie prestalo, často si však želajú aj udržať vzťah či manželstvo. Až keď zlyhajú všetky ich pokusy, hľadajú pomoc mimo rodiny. Niektorí muži kontrolujú svoje ženy tak, že sa ženy boja hovoriť s niekým o tom, čo zažívajú. Nie všetky ženy sa môžu uchýliť k príbuzným alebo známym. Boja sa, pretože ani tam nie sú v bezpečí. Mnohé ženy nemajú peniaze a nevedia, kam by sa mohli obrátiť. Veľa žien má strach zo zhoršenia finančnej situácie, zo straty prístrešia.

6. *mýtus: Ženy „provokujú“ násilie alebo si ho nejakým spôsobom „zaslúžia“.* Takýto postoj legitimizuje páchanie násilia v určitých situáciách, vinu za násilie pripisuje obetiam a mužov páchajúcich násilie zbavuje zodpovednosti. Za „provokáciu“ býva často označené už to, že žena príde o niečo neskôr z práce, má na niečo vlastný názor, navštívi svoju priateľku alebo si dovoľí muža kritizovať. Muži často pocitujú ako provokáciu správanie, ktoré sami u seba považujú za samozrejmé. Násilné činy ospravedlňujú tým, že žena kritizovala mužovo rovnaké „chybne“ správanie.

7. *mýtus: Ženy si samy vyberajú partnerov, ktorí ich týrajú.* Žiadna žena nechce, aby ju niekto bil, znásilňoval, alebo zavraždil. Na začiatku vzťahu tyraní obvykle ešte nesiahajú po násilných prostriedkoch. Násilné správanie sa zväčša začína po určitom čase spolužitia. Skryté formy násilia sa často spájajú s pozitívne chápanými tradičnými hodnotami, takže je ťažké si uvedomiť, kedy sa začína zneužívanie moci, kontroly a útľaku. „Rytiersky ochranca“ sa nepozorovane stáva kontrolujúcim mužom, šialená zaľúbenosť sa mení na šialenú žiarlivosť, ubezpečovanie „som do teba zbláznený“ sa zmení na tvrdenie „mám právo na teba i na tvoje telo“.

8. *mýtus: Muži týrajú ženy, pretože sami v detstve zažili násilie.* Muži, ktorí páchajú násilie, síce často v detstve zažili násilie a vlastné zážitky s násilím sú istým „rizikovým“ faktorom, ktorý môže viesť k tomu, že sa človek správa násilnícky. To však automaticky neznamená, že by bludný kruh násilia musel nevyhnutne pokračovať. Negatívne skúsenosti z detstva môžu viesť aj k mimoriadne odmietavému postoju voči násiliu, ako tomu je u mnohých mužov.

9. *mýtus: Základnou príčinou mužského násilia je alkoholizmus.* Muži, ktorí týrajú svoje ženy, páchajú násilie vtedy, keď sú opití, ale aj vtedy, keď sú triezvi. Alkohol nie je príčinou násilia, je iba jeho stimulátorom. Odbúrava zábrany, a preto sa agresívne impulzy zosilňujú. Stav opitosti využívajú násilnícki muži ako argument, aby nemuseli prevziať zodpovednosť za svoje činy.

10. *mýtus: Muži týrajú ženy preto, lebo nedokážu vyjadriť svoje city iným spôsobom.* Násilné činy v súkromnej sfére sa vo všeobecnosti chápu ako čisto afektívne konanie – muž jednoducho niekedy „vybuchne“, nevie vraj so svojimi pocitmi inak zaobchádzať. Tento argument prehliada skutočnosť, že násilné konanie je spravidla výberové. Muži ani v stave silného afektu neudrú svojho šéfa, svoju ženu však často áno.

11. *mýtus: Týranie prestane, on sa môže zmeniť.* Rodinná terapia, ktorá sa pokúša vyvinúť stratégiu na riešenie násilia, je často spojená s vyšším rizikom ženu, ktorá je týraná. Terapia podporuje mužove výhovorky, že ona má problém a ju treba viac viniť za násilie, než jeho, preto aj ona musí podstúpiť terapiu. Riešením na ukončenie násilia tu je, že obaja musia zmeniť svoj vzťah. Ona však nie je zodpovedná za jeho násilie, je to jeho správanie, ktoré predstavuje problém. Veľa žien žije s násilníkom a dúfa, že prestane byť násilnícky.

12. *mýtus: Môže byť dobrým otcom, aj keď bije matku detí.* 40 – 70% detí týraných matiek týra ich otec alebo partner ich matky; 30% týchto detí býva sexuálne zneužívaných. Medzinárodný výskum ukázal, že 90% detí týraných matiek býva svedkami násilia. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie aj deti, ktoré sú svedkami týrania, sa považujú za týrané deti.

Každá spoločnosť aj súčasná postmoderná má mechanizmy, ktoré legitimizujú, zahmlievajú, po-

pierajú, a tým pestujú násilie. Dokonca i tam, kde by jednotlivé násilné činy mohli byť odsúdené. Rôzne mechanizmy, od ústnej tradície po oficiálne edukačné a právne systémy, určujú normy prípustného správania sa mužov a žien. „Tieto normy si ľudia osvojujú od detstva v rodine a utvrdzujú sa v nich pod tlakom okolia, spoločenských inštitúcií a masovokomunikačných prostriedkov. V mnohých spoločenstvách sa deti učia, že muži sú dominantní a že násilie je prijateľný spôsob riešenia konfliktov“.⁴⁰ Medzi kultúrny výskum poukazuje na to, že hoci násilie páchané na ženách je integrálnou súčasťou takmer všetkých kultúr, existujú spoločenstvá, ktoré rodové násilie nepoznajú a od takého by si mala postmoderná spoločnosť vziať príklad.

Záver

Problém násilia páchanom na ženách sa stále považuje za súkromnú záležitosť. Ženy sú vo všetkých oblastiach v postmodernej spoločnosti ešte stále znevýhodňované. Zneužívané ženy často preberajú vinu a zodpovednosť za násilný vzťah k sebe. So svojím problémom sa cítia osamotené. Je veľmi potrebné, aby sa o probléme rozprávalo a aby sa tento problém nejako riešil v súčasnej postmodernej spoločnosti. Násilie páchané na ženách má rozhodné spoločenské príčiny a dôsledky a je preto nevyhnutné, aby sa k jeho prevencii a eliminácii pristupovalo z celospoločenského hľadiska.

PaedDr. Slavomír Laca, PhD.

slavomir.laca@gmail.com

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Palackého č. 1, P.O. Box 104, 810 00 Bratislava

PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD.

lpaster@unipo.sk

Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

Ul. 17 novembra, 080 01 Prešov

Použitá literatúra:

1. FINAL REPORT OF ACTIVITIES OF THE EG-SVL: *Group of combating violence aga inst woman*. Strausburg: Council of Europe, 1997. – 2. HEISE, L., PITANGUY, J., GERMAIN, A.: *Násilie páchané na ženách – skrytá ujma na zdraví*. Bratislava: Aspekt, 1998. – 3. PIATA ŽENA: *Aspekty násilia páchaného na ženách*. Bratislava : Aspekt, 2001. – 4. SOPKOVÁ, E.: *Problém, o ktorom sa mlčí*. Bratislava : Aspekt, 1998, č. 3. – 5. TOKÁROVÁ, A.: *Sociálna práca*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov : 2002, ISBN 80-8068-086-8.

⁴⁰ HEISE, L. et. al.: *Násilie páchané na ženách – skrytá ujma na zdraví*. Aspekt, Bratislava, 1998, s. 29

SOCIÁLNE JAVY OHROZUJÚCE RÓMSKU RODINU

Eva Kurnátová, František Hanobik

Abstract: Almost all scientific disciplines are nowadays dealing with family problems. Although in gypsy culture family is very important, children growing up in gypsy families are seldom prepared for school education and social integration. There are several reasons for non adequate preparation of gypsy children for it – language barriers, different life style of gypsy population, different cultural and social values... From social point of view we can identify two most powerful sources influencing human development. First of all it is family as a place where a child is growing up and gaining the respect of different values. Secondly it is school – an educational institution responsible for long life harmonic development of a child's personality.

Abstrakt: Problematikou rodín sa dnes zaoberajú azda všetky odborné disciplíny. Aj keď v živote Rómov mala rodina vždy veľmi veľký význam, mnohokrát sa stretávame s tým, že deti vyrastajúce v rómskych rodinách, nie sú dostatočne pripravené na vstup do školy a integráciu do spoločnosti. Dôvodov, na nedostatočnú prípravu týchto detí na začlenenie do spoločnosti môže byť niekoľko - jazyková bariéra, odlišný spôsob života rómskej populácie, uznávanie odlišných kultúrnych a spoločenských hodnôt... Zo sociálneho hľadiska môžeme identifikovať dva zdroje najsilnejšieho vplyvu na vývoj človeka. Prvým je rodina, kde dieťa vyrastá, kde prirodzeným spôsobom získava vzťah k základným hodnotám, druhým prostredím je škola, ktorá je nezastupiteľnou výchovno – vzdelávacou inštitúciou, kde sa na profesionálnej úrovni vstúpajú základy výchovy a vzdelávania, ktoré výrazne prispievajúce k celoživotnému harmonickému rozvoju osobnosti dieťaťa.

Rómska rodina

V živote Rómov mala rodina vždy veľký význam. Rómska rodina je často veľmi veľká. Nie však len kvôli počtu detí, ale pre rómsku rodinu je charakteristické rodinné súžitie viacerých generácií. Portik hovorí, že: „*rómske dieťa vyrastá medzi väčším počtom súrodencov, ale i bratrancov a sesterníc, je v domácnosti nielen s rodičmi, starými rodičmi, ale spravidla i s tetami a strýkami a ich deťmi. Všetkých týchto príbuzných vníma ako blízkych príbuzných, a tým aj jeho svet má iné rozmery.*“⁴¹

Rómska rodina bola i dodnes je patriarchálnou, kde muž má vyššie postavenie ako žena. Jednak ako manžel v rodine, ale i v rámci komunity ako vajda. Mann však dodáva, „*že muž sa prezentuje ako autorita len navonok.*“⁴² Veľká úcta u Rómov je venovaná matkám a starým rodičom. K tejto úcte rodičia vedú aj svoje deti.

Charakteristickými črtami rómskej rodiny sa zaoberalo mnoho odborníkov, bolo publikovaných množstvo odborných článkov a štúdií, a preto sa zameriame najmä na tie špecifiká, ktoré majú vplyv na vzdelávanie a neúspešnosť rómskych detí v školskom systéme. Podľa spôsobu života Húbschmannová poukazuje a rozdeľuje rómske rodiny do troch skupín:

1. Rodiny, ktoré sú spoločensky integrované a žijú usporiadaným spôsobom života medzi majoritou. Rodičia sú zamestnaní a svoje deti pravidelne posielajú do školy. Prispôbili sa okoliu a vnútorne sú uspokojení, že ich prijíma spoločnosť.

2. Rodiny, ktoré sa zatiaľ nestotožnili so spôsobom života majoritnej spoločnosti, neprijali bežne uznávané spoločenské normy, postupne získavajú základné hygienické i pracovné návyky, deti navštevujú školu nepravidelne, nezabezpečujú správnu výchovu a základné podmienky pre zdravý rozvoj svojich detí. Tieto rodiny môžeme hodnotiť ako rodiny, ktoré chcú napodobňovať prvú skupinu, avšak len povrhu, v materiálnej podobe, bez potreby vzdelávať sa, a tak aktívne sa podieľať na tvorbe pozitívnych hodnôt spoločnosti.

3. Najzaostalejšie rodiny, ktoré nemajú záujem o zmenu svojho spôsobu života a postavenia spoločnosti. Vyhovuje im život v osadách, pre ktoré sú charakteristické nevyhovujúce sociálne a hy-

⁴¹ PORTIK, M.: *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: 2003, s. 20.

⁴² HORŇÁK, L.: *Rómsky žiak v škole*. Prešov: PF PU, 2005. s. 21.

gienické podmienky. Rodičia pracujú len výnimočne, nezaujímajú sa o vzdelávanie svojich detí, čím vážne ohrozujú zdravý vývin svojich detí. Horňák hovorí, že: „*ak samotná rodina nevníma vzdelanie ako pozitívnu hodnotu a jeden z najdôležitejších vkladov do budúcnosti pre svoje dieťa, ak neprejavuje záujem o jeho školskú prácu, potom je prirodzené, že aj dieťa začne pokladať školu a vzdelanie za málo významné pre život. Závažným argumentom v tomto zmysle je aj názor učiteľov na príčinu zaostávania rómskych detí v škole*“⁴³, kde učitelia ako hlavnú príčinu zaostávania rómskych žiakov uvádzajú rodinu.

Za veľké negatívum, s ktorým sa v súčasnosti môžeme čoraz častejšie stretnúť sú také spoločenské problémy ako je rozvod či rozpad manželstva. Sú spojené s častou neprítomnosťou jedného z rodičov, ktorý je vo výkone trestu alebo v ústavnej starostlivosti. Nielen rodičia, ale aj ich deti často podliehajú alkoholu, fajčeniu, fetovaniu, drogám, a tým narastajú konflikty medzi členmi rodiny, ale tiež v spoločnosti. Je nemálo prípadov opustenia zanedbávania, zneužívania, či týrania detí a ohrozovania ich mravného vývoja. Za príčiny súčasnej situácie vo vzdelávaní rómskych detí Horňák považuje dejinné udalosti, ktoré sa týkali Rómov, ale aj príčiny sociálneho charakteru. Rodičia s nízkym vzdelaním, ktorí žijú v podpriemerných podmienkach, nekladú dôraz na vzdelanie svojho dieťaťa, ktoré bude pravdepodobne žiť v rovnakých nevyhovujúcich podmienkach, ktoré sa odrážajú nielen na jeho zdravotnom, ale tiež psychickom i mentálnom vývine.

Mnoho rómskych detí sa rodí do nezdravého prostredia, ktoré má vplyv na jeho vývoj. Aj keď pre rómsku rodinu je charakteristická medzigeneračná zomknutosť a vzájomná úcta, častokrát najmä v chudobnejších osadách existujú prípady incestu, kde otec žije so svojou dcérou, matka so synom, brat so sestrou a pod. „*Je to zlá forma rodinných vzťahov, pretože má negatívny vplyv na narodené deti z týchto vzťahov.*“⁴⁴

Etnické špecifiká fungovania rómskej rodiny vymedzujú Loran a Bjelová uvádzajú „*hospodársku nesamostatnosť, povinnosť ženy finančne a materiálne zabezpečiť chod domácnosti, etnické vnímanie hodnoty vzdelania a získanie kvalifikácie, tradície, zvyky, mnohodetnosť, nízky vek začatia sexuálneho života, nízky vek prvorodičiek.*“⁴⁵ Socializačný proces rómskych detí, ktoré vyrastajú v rizikových rómskych osadách je značne odlišný v porovnaní s deťmi z rodín dominantnej časti spoločnosti – a to v začleňovaní dieťaťa do etnickej komunity cez primárnu skupinu a iných sociálnych skupín. Za činitele, ktoré sťažujú zaraďovanie rómskych detí do prostredia označuje Portik poukazuje na sociálno-psychologickú izoláciu rodín, uvedomenie si odlišného hodnotového systému a prostredia, ktoré ich obklopuje, ale tiež zníženú gramotnosť rodičov. Rodičia často nevytvárajú podmienky na vstup dieťaťa do materskej školy, nevedú ich k osvojovaniu kultúrnych návykov, k samostatnosti a pod.

Ale aj napriek tomu, je chybou považovať Rómov za zdroj nekultúrnosti, kriminality a pod. Aj v rómskej komunite môžeme stretnúť niekoľko výnimočných osobností, ktoré pochádzajú z takéhoto prostredia a dokázali sa zaradiť do spoločnosti a zároveň nezabúdajú na svoj pôvod, svoju kultúru, či tradície.

Špecifické črty výchovy rómskych detí v rodinách z málo podnetného sociálneho prostredia - Každé dieťa potrebuje lásku, potrebuje cítiť, že je milované, že niekam patrí. Rodina je prvým a jedinečným miestom, kde sa dieťa učí láske, úcte, rešpektu, porozumeniu i tolerancii. Je to prostredie, v ktorom dieťa vyrastá, kde je vychovávané, ktoré ho formuje, a vytvára z neho osobnosť. Keďže rodinný život má také ďalekosiahle následky, stávajú sa otázky partnerského vzťahu muža a ženy, manželstva a rodičovstva nielen osobnou záležitosťou, ale majú celospoločenský charakter, pretože cez rodiny „prúdi krv“ národa. Nenahraditeľnosť rodiny sa dostáva do popredia najmä v súvislosti s jej najdôležitejšou funkciou, ktorá tvorí jej podstatu, k tým patria výchova dieťaťa, for-

⁴³ HORŇÁK, L.: *Rómsky žiak v škole*. Prešov: PF PU, 2005. s. 96.

⁴⁴ ŠTEFANOVA, E.: *Pripravenosť rómskych detí na školu*. Prešov: PU PF, 2006. s. 35

⁴⁵ PORTIK, M.: *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: 2003. s. 22.

movanie jeho charakteru a osobnosti, a tým i príprava na jeho život v spoločnosti. Je známe, že vek rómskych mužov a žien pri narodení prvého dieťaťa je veľmi nízky a s tým súvisí aj výchova dieťaťa v takejto rodine. Mladí rodičia nie sú dostatočne pripravení vychovávať dieťa, kde v ich konaní prevažuje živelnosť nad cielavedomosťou, nedostatočná verbálna komunikácia ako i nepochopenie potrieb dieťaťa. Avšak je potrebné dodať ako na to poukazuje Horňák, že výchova rómskeho dieťaťa je kolektívna, ktorú zabezpečuje celá široká rodina.

Rómske dieťa vyrastá medzi množstvom svojich príbuzných, kde sa uplatňuje kolektívne rozhodovanie a zodpovednosť zaňho preberá celá skupina. Pre rómsku rodinu je charakteristický nedostatok disciplíny – jedia, keď sú hladní, vstávajú a idú spať podľa potreby. A tak môžeme povedať, že pomerne voľná výchova, dostatok času, minimum povinností vedie k tomu, že sa rómske deti nenaučia rešpektovať určité stanovené pravidlá a neskôr v škole, či zamestnaní sa ich správanie javí ako poruchové.

Avšak je potrebné poukázať na fakt, ktorý vážne vplýva na rozvoj osobnosti dieťaťa. Zmenou ekonomicko-sociálnej situácie na Slovensku, vzrastá v rómskych osadách sociálna patológia. Mnohé rodiny sú neúplne, rodičia podliehajú negatívnym javom ako sú alkoholizmus, gamblérstvo, drogy, kriminalita. Deti žijú v málo stabilnom rodinnom prostredí, chýba im vzor otca či matky, dieťa vyrastá bez autority rodiča, a to sa prejavuje v nedostatkoch vo vôľovej oblasti, a taktiež má vplyv i budovanie jeho osobnosti. Tomová píše, „že u rómskych detí neexistuje adolescencia v bežnom slova zmysle, t.j. ako perióda osobnostného rozvoja. Rómovia akceptujú svoju osobnosť, aká je aj v období dospievania, kedy by sa už mala objaviť potreby zmeny a aktívneho rozvoja vlastnej identity.“⁴⁶ Avšak u rómskej mládeže to tak nie je. Jeho cyklus života prechádza priamo z detstva do obdobia dospelosti, a to najmä v oblasti rodinného života. Rómske matky sú zamerané predovšetkým na aktuálne potreby svojich detí. Zaujímá ich najmä to, čo deti prežívajú v danej chvíli, čo práve potrebujú či chcú, najdôležitejšia je pre nich spokojnosť ich dieťaťa. A tak sa často stáva, že vzdelávanie a správna výchova, výchova s určitými pravidlami, nie je pre ne na prvom mieste. Naopak matky z nerómskeho prostredia sa snažia deti hlavne vychovávať. Určujú im určité pravidlá, učia ich prijímať a uznávať isté hodnoty a tým, z nich vytvárajú a formujú osobnosť.

Vplyv výchovy v rodinách na integráciu rómskych detí

„Aspekty, ktoré súvisia s rodinou, ovplyvňujú významným spôsobom prispôsobovanie sa žiaka škole a všetkým činnostiam, čo sa v škole vykonávajú, ako aj jeho výkony v škole.“⁴⁷

Pri edukácii rómskych žiakov je dôležité uvedomiť si, že sociálne prostredie, v ktorom rómske dieťa vyrastá sa v mnohom líši od nášho prostredia. Rómske rodiny nie sú ochotné sa prispôbiť povinnostiam, ktoré im určuje škola, deti sa venujú školským povinnostiam minimálne. Ich negatívny postoj k škole sa prejavuje záškoláctvom, túlaním, nepravidelnou dochádzkou do školy a pod. Štefanová hovorí, že „rómske dieťa si neuvedomuje, či je jeho správanie alebo konanie správne, pretože v rodine k tomu nie je vedené, a o to je zložitejší aj jeho adaptačný proces v škole. Preto je pri vstupe dieťaťa do školy potrebné vnímať a rešpektovať sociálne, kultúrne špecifiká rómskej rodiny.“⁴⁸ Horňák hovorí, že „rómska rodina nie je presne štruktúrovaná a nie je uzatvoreným prostredím, naopak škola má svoje pevne stanovené pravidlá.“⁴⁹ Do školy nie je možné kedykoľvek prichádzať a odchádzať z nej, dieťa si nemôže robiť čo chce. Tu je vidieť rozdiel medzi rodinnou výchovou rómskeho dieťaťa a výchovou detí žijúcich v majoritnej spoločnosti.

⁴⁶ HORŇÁK, L.: *Rómsky žiak v škole*. Prešov: PF PU, 2005. s. 99.

⁴⁷ ZELINA, M.: *Výchova detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. 1996. Prešov: PF UPJŠ v Košiciach, 1996. s. 42.

⁴⁸ ŠTEFANOVÁ, E.: *Pripravenosť rómskych detí na školu*. Prešov: PU PF, 2006. s. 37.

⁴⁹ HORŇÁK, L.: *Rómsky žiak v škole*. Prešov: PF PU, 2005. s. 123.

Adaptačný proces dieťaťa závisí aj od rodinného prostredia, z ktorého pochádza. Čím je rodina, či prostredie zaostalejšie, tým výraznejšie sa to prejavuje v adaptovaní dieťaťa v školskom prostredí. Zelina a Nevrlá konštatujú, že deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného a výchovne menej podnetného prostredia, nie sú schopné vytvárať homogénne skupiny, a tým sa zhoršuje ich socializácia, ktorú môžeme považovať za jeden zo symptómov kultúrnej deprívácie. Preto je potrebné vytvoriť určité výchovno-vzdelávacie programy, ktorými by sa odstránili bariéry medzi postojmi žiakov majority voči rómskym žiakom.

Záver

Najčastejší konflikt medzi Rómom a nerómom je konflikt z predsudku, ktorý síce nie je najvýraznejší, ale je obojstranne pôsobiaci. Ak ho konfrontujeme vo vzťahu k majoritnej spoločnosti, môže byť evidentnejší, ak k minorite, môže mať väčšiu intenzitu. V každom prípade plodí nežiaducu konfliktnosť, ktorá Rómom sťažuje každodenný život a nerómom komplikuje možnosť spolužitia, v snahe ťažko riešiteľných situácií v rôznych regiónoch Slovenska.

RNDr. Eva Kurnátová

eva.kurnatova@stonline.sk

doc. PhDr. František Hanobik, PhD.

VŠZ a SP sv. Alžbety, Bratislava

Ústav sociálnej práce Kráľovnej Pokoja z Medžugoria

Štefaniková 64, 085 01 Bardejov

Použitá literatúra:

1. ANTALOVÁ, I. 2001. Postavenie Rómskej minority na Slovensku. In: Koganová, V. *Ludské práva a slobody v demokratickej spoločnosti*. Bratislava: Ekonom, 2001. 202s. ISBN: 80 – 225 – 1359 – 8. – 2. HANCOCK, I. 2005. *My rómsky národ*. Bratislava: Petrus, 2005. 258s. ISBN: 80-88939-97-6. – 3. HORŇÁK, L. 2005. *Rómsky žiak v škole*. Prešov: PF PU, 2005. 357 s. ISBN 80-8068-356-5. – 4. KAROL, S. 1996. In: *Slovenskí Rómovia optikum výskumu*. Nitra: Pedagogická fakulta UKF, 1996. 97s. ISBN: 80 – 8050 – 145 – 9. – 5. MUŠINKA, A. 2002. *Bývanie Rómov*. In: Vašečka, M. ČAČIPEN PAL O ROMA: Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002. 911s. ISBN: 80-88935 – 41 – 5. – 6. NEČAS, C. 1993. *Nemžeme zapomenut*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1993. ISBN: 80 – 7064 – 354 – 0. – 7. PORTIK, M. 2000. *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: 2003, 258 s. ISBN 80-8068-155-4. – 8. ŠTEFANOVÁ, E. 2006. *Prípravenosť rómskych detí na školu*. Prešov: PU PF, 2006. 112 s. ISBN 80-8068-448-0. – 9. UHEREK, Z. 2002. *Etická identita Rómov*. In: Vašečka, M. ČAČIPEN PAL O RÓMA: Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002. 911s. ISBN: 80 – 88935 – 41 – 5. – 10. VAŠEČKA, I. 2002. *Rómska problematika v lokálnych sociálnych politikách*. In: Vašečka, M. ČAČIPEN PAL O RÓMA: Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002. 911s. ISBN: 80 – 88935 – 41 – 5. – 11. ZELINA, M. 1996. *Výchova detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. *Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. 1996. Prešov: PF UPJŠ v Košiciach, 1996. ISBN 80-88697-34-4, s. 13-19.

PROSTITÚCIA AKO SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝ JAV

Peter Laca

Abstract: Socio-pathological phenomena are of the most challenging for today's social development. They are very closely related to the status of the society and are very sensitive to societal changes and their consequences. The most common socio-pathological phenomena in recent years include alcoholism, extremism, corruption, nepotism, homelessness, drug and other addictions, different types of bullying, gambling, pimping and prostitution in particular. It is because more and more people are leaving the world of obligations and plunge themselves into the arms of freedom and exuberance. In this article we would like to show how prostitution is being interpreted, what motives lead to prostitution, and whether it is possible to find some possible solutions („removal“) to prostitution problem.

Abstrakt: Sociálno-patologické javy sú jedným z najzávažnejších problémov súčasného spoločenského vývoja. Veľmi úzko súvisia so stavom spoločnosti a citlivo reagujú na spoločenské zmeny a ich následky. Medzi najrozšírenejšie sociálno-patologické javy v posledných rokoch patrí alkoholizmus, extrémizmus, korupcia, klientelizmus, bezdomovstvo, drogové a iné závislosti, rôzne druhy šikanov, hazardné hráčstvo, kupliarstvo a najmä prostitúcia. Je to preto, lebo stále viac ľudí opúšťa svet povinností a nutností a vrhá sa do náručie voľnosti a neviazanosti. V tomto príspevku chceme poukázať ako sa dnes interpretuje prostitúcia, aké motívy vedú k prostitúcii, a či je možné nájsť nejaké možnosti riešenia („odstránenia“) prostitúcie.

Úvod

Vo svojom príspevku sme sa zamerali na problematiku prostitúcie, ako jedného zo sociálno-patologických javov, vyskytujúcich sa v každej spoločnosti. Prostitúcia je dennodennou súčasťou života spoločnosti a bojuje s ňou celý svet. Spätným pohľadom do histórie ľudstva zisťujeme, že tento boj trvá od nepamäti. Vždy sa nájdu ženy alebo muži z radov dobrovoľníkov, ktorí budú zoskupení vo verejných domoch alebo masážno-erotických salónoch, a ktorí si rady privyrobia i takýmto (ne)štandardným spôsobom, v tomto prípade asi príjemným pre obidve zúčastnené strany. Nuž, povedzme si: Proti gustu, žiaden dišputát.

Pozrime sa teda, ako je táto „horúca“ problematika dnes interpretovaná a charakterizovaná jednotlivými autormi. Definície a charakteristiky samotnej prostitúcie, ktoré uvádzame podľa jednotlivých autorov majú zväčša neutrálny, popisný charakter obchodného vzťahu prostituujúcej osoby.

Charakteristika prostitúcie

Súčasná doba nám umožňuje spoznávať určité sociálno-patologické javy, ktoré výrazne ovplyvňujú dennodenne život okolo nás. Našou úlohou je dôkladné poznanie týchto javov, lebo účinne sa môžeme brániť len voči tomu, čo máme dôkladne preskúmané. Medzi tieto nepriaznivé vplyvy patrí aj prostitúcia, ktorá je hlavnou témou tohto príspevku.

Slovo prostitúcia pochádza z latinského slova *prostituere*. V preklade do slovenčiny znamená *verejne vystavovať*. Aj na základe tohto prekladu do slovenčiny môžeme zreteľne vidieť, ako s prostitúciou úzko súvisí pornografia, keďže v pornografii ide o *verejné vystavovanie* nahého ľudského tela a jeho pohlavných orgánov. J. Chmelík definuje pornografiu ako „zobrazenie pohlavných orgánov, pohlavného alebo iného sexuálneho styku, ktoré verejne, spôsobom hrubo urážajúcim a zasahujúcim do dobrých mravov, zvyčajne vyvolávajúcim pocit hanby a nepeknoti, obzvlášť intenzívnym a vtieravým spôsobom ovplyvňuje a podnecuje sexuálny pud.“⁵⁰

Prostitúciu môžeme nazvať inštitucionalizovanou formou poskytovania sexuálnych služieb za peniaze, či z iných pohnútok. Jej sprievodným prejavom je promiskuita, pretože je spravidla charakteristická častým striedaním partnerov sexuálneho styku. Prostituujúcou osobou môže byť žena

⁵⁰ CHMELÍK, J. a i.: *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha : 2003, s. 17.

(prostitútku), muž (prostitút) alebo dieťa, ktoré nedovŕšilo osemnásť rok veku.⁵¹ Podľa pohlavia partnera rozoznávame prostitúciu heterosexuálnu, homosexuálnu a tranvestickú. Najčastejším typom prostitúcie je heterosexuálna prostitúcia.

Zo sociologického hľadiska je prostitúcia i jednou, i keď extrémnou formou zhodnocovania individuálneho, osobnostného kapitálu (sex appeal), od ktorej vedie rad medzistupňov až k manželstvu, a ktoré môžu byť charakterizované ako ekonomické zhodnotenie sexuality. Špecifickým typom niektorých súčasných teórií býva prostitúcia všeobecne interpretovaná a charakterizovaná ako výmenný obchod, zmena hodnôt, ekonomický vzťah medzi zákazníkom a predávajúcim, i ako zamestnanie.⁵²

Podľa B. Geista je prostitúcia riadené, sociálne schválené a trpené zariadenie v hierarchicky organizovaných spoločnostiach, kde sa umožňuje žene alebo mužovi mimo monogamnej alebo polygamnej formy manželstva v historicky premennej podobe predmanželský alebo mimomanželský pohlavný styk, pri ktorom jeden z partnerov k tomu poskytuje príležitostne alebo živnostensky svoje telo, ak mu je poskytnutý materiálny zisk.⁵³

J. Chmelík uvádza, že „prostitúcia je špecifický druh podnikania, ktorého prostriedkom je poskytovanie sexuálnych služieb iným osobám za materiálny zisk. Týmto ziskom nazýva úplatu, ktorá však nemusí mať iba finančnú podobu, ale môže mať aj inú formu, napr. získanie určitej výhody, poskytnutie nejakej protislužby, či protekcie.“⁵⁴ Prvé zmienky o poskytovaní sexuálnych služieb za úplatu pochádzajú z dôb približne 1800 rokov p. n. l.⁵⁵ a nachádzame ich v epose o Gilgamešovi.⁵⁶

P. Ondrejkovič píše, že prostitúcia je „poskytovanie sexuálnych služieb hlavne z ekonomických dôvodov. Zdôrazňuje, že v prostitúcii nemusí vôbec ísť o dôvod výlučne sociálnej núdze, chudoby alebo nedostatku. Môže v nej ísť o charakter prostriedku dosahovania spoločenskej alebo profesijnej kariéry a úspechu.“⁵⁷ M. Kolenčík zasa zdôrazňuje, že prostitúcia je zložená nielen z ekonomickej, ale aj sociálnej, rodinnej, politickej, etickej, duchovnej, národnej a medzinárodnej dimenzie, v ktorej sú prítomné rôzne sociálne aspekty ako príznaky nerovnosti, nespravodlivosti, vylúčenia spoločnosťou a pod.⁵⁸

Prostitúcia je podľa nášho bádania a porovnávaní uvedených charakteristík jednotlivých autorov zaoberajúcich sa touto problematikou, spoločenským javom a jej stav a prejavy úzko súvisia s kultúrou a hodnotami určitej spoločnosti. Či sa už na prostitúciu pozeráme ako na spoločenský jav, alebo ako na individuálnu činnosť jednotlivca, nesmieme prehliadnúť skutočnosť, že ide o akt, ktorý hlboko zasahuje do súkromného a spoločenského života osôb, ktoré ju vykonávajú. Preto prostitúcia, ako zdôrazňuje Madliak „degraduje osobnosť, vytvára citovú prázdnotu a nakoniec odcudzenie od spoločnosti.“⁵⁹ Jej následky sa tak nezaobídu bez vzniku nejakého závažného problému v osobnom alebo spoločenskom živote prostituujúcej osoby. Ľudia, ktorí sa venujú tejto činnosti, ktorá nie je schválená a podporovaná všeobecnou mienkou, sa nemôžu v danej spoločnosti s určitosťou cítiť ako jej plnoprávni členovia. Je to najmä preto, lebo pri svojom prejavení sa stretávajú s častým opovrnutím, osočovaním, ponižovaním a vytláčaním na okraj komunity. A práve toto podľa nášho skúmania, zákonite ovplyvňuje ich prežívanie a osobný život.

⁵¹ Prostitúcia realizovaná dieťaťom je buď dobrovoľná alebo nedobrovoľná. Je veľmi ťažké určiť do akej miery môže dieťa prostituovať dobrovoľne. Nedobrovoľná prostitúcia zahŕňa všetky formy komerčného sexuálneho zneužívania dieťaťa.

⁵² <http://referaty.atlas.sk/odborne-humanitne/psychologia/19440/?print=1>.

⁵³ GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha: 1992, s. 311.

⁵⁴ CHMELÍK, J. a i.: *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: 2003, s. 17.

⁵⁵ RINGDAL, N.: *Největší povolání světa*. Brno: 2000, s. 16.

⁵⁶ Ide o historický významné výpovedné dielo o spoločenských a sexuálnych vzťahoch v starobabylonskej dobe.

⁵⁷ ONDREJKOVIČ, P. a i.: *Sociálna patológia*. Bratislava: 2000, s. 155.

⁵⁸ KOLENČÍK, M.: *Svet nepoznanej reality*. Žilina: 2000, s. 53.

⁵⁹ MADLIAK, J.: *Trestnoprávne a kriminologické aspekty prostitúcie*. In: Právny obzor, roč.74,1991,č.7,s. 363.

Motívy a príčiny vzniku prostitúcie

Devätnásťte storočie, ako to charakterizuje Pay je storočím „neobyčajného rozkvetu prostitúcie. Je storočím, v ktorom sa spoločnosť s prostitúciou zmierila.“⁶⁰ Na tomto mieste chceme doplniť, že prostitúcia v dvadsiatom prvom storočí nielenže je v neobyčajnom rozkvetu, ale je plne kvitnúca v každej krajine sveta. Aby sme mohli pochopiť, prečo v tomto storočí vo svete zostáva prostitúcia súčasťou spoločnosti, potrebujeme poznať najčastejšie motívy vedúce k prostitúcii a samozrejme príčiny, pre ktoré sa ľudia rozhodnú vykonávať túto činnosť.

Motívy, ktoré často vedú k prostitúcii, sú rôznorodé. Len výnimočne vyplývajú zo silného sexuálneho apetítu. Klasicky sa uvádza častokrát v literatúre vplyv zlých sociálnych podmienok, predovšetkým chudoby a morálneho rozvratu rodiny. V dnešnej dobe však stále viac narastá počet prípadov, kedy sa prostitúciou zaoberajú osoby relatívne dobre situované a vychádzajúce z dobrých sociálnych podmienok. Motívom prostitúcie je v týchto prípadoch pravdepodobne snaha získať luxusné výrobky, zaujímavé kontakty, konvertabilnú menu, či azda výhodne sa vydať.

Ťažko by sme hľadali za činnosťou prostitúcie konkrétneho človeka iba jeden motív, dôvod alebo jednu príčinu. Podľa nás vždy ide o kombináciu príčin a motívov prameniacych v osobnosti človeka, v jeho detstve, v rodinnom prostredí, v blízkom okolí, v možnostiach, ktoré poskytuje spoločnosť na jeho realizáciu.

Motívy a dôvody vykonávania prostitúcie sú v zásade vždy zmesou individuálnych príčin a spoločenskej situácie. Je veľmi relatívne jednoznačne posúdiť, či si prostituujúca osoba túto prácu vyberie dobrovoľne alebo nedobrovoľne. Vysoké množstvo prostituujúcich, aj keď navonok to nepoznať, vykonáva túto činnosť z donútenia tretími osobami.

V starších, ale aj súčasných sociologických a kriminologických teóriách je prostitúcia, hlavne prostitúcia žien interpretovaná motívom prevažne jednostranne ako výraz prirodzenej biologickej a morálnej menejcennosti ženy voči mužovi, ďalej ako zvláštna „deviácia nahradzujúca u žien vrodenu kriminalitu mužov, ako hraničný prejav prirodzeného obsahu ženskej úlohy, zároveň ako dôsledok tradičnej podriadenosti ženy mužovi, a tiež ako dôsledok biologickej alebo psychickej patológie niektorých žien.“⁶¹

Veľkou príčinou vzniku prostitúcie môže byť sexuálne zneužívanie v detstve. Konkrétne to uvádza Vaníčková ako jeden z rizikových faktorov pri vzniku prostitúcie. „Ide o osobnú skúsenosť sexuálnym zneužívaním v detstve.“⁶² E. Vaníčková sa zmieňuje, že podľa zahraničných štúdií až tridsaťosem percent komerčne zneužívaných žien bolo v detstve sexuálne zneužitých. Vplyv tohto faktoru je rôzne intenzívny na základe toho, v akom období detstva k sexuálnemu zneužitiu došlo. Autorka však upozorňuje, že „nemožno určiť priamu kauzálnu súvislosť medzi incestom a prostitúciou. Za voľbou prostitúcie je treba vždy vidieť celý kontext udalostí, ktoré jej predchádzali.“⁶³

S rozdelením príčin prostitúcie sa môžeme stretnúť u Legardinierovej. M. Kolenčík⁶⁴ podľa nej opisuje prostitúciu a rozdeľuje ju na skupinu osobných⁶⁵ a globálnych⁶⁶ príčin.

Ďalšími príčinami prostitúcie môžu byť, ako to obširnejšie uvádza Čermák na základe svedectiev rozličných žien, „nerealizovaná voľba povolania, lenivosť a túžba po peniazoch, nakupovanie lu-

⁶⁰ PAY, P.: *Prodejná láska*. Praha: 1992, s. 32.

⁶¹ <http://referaty.atlas.sk/odborne-humanitne/pedagogika/19450/?print=1>.

⁶² VANÍČKOVÁ, E.: *Det'ská prostituce*. Praha: 2005, s. 54.

⁶³ Tamže, s. 54.

⁶⁴ KOLENČÍK, M.: *Svet nepoznanej reality*. Žilina: 2000, s. 87.

⁶⁵ Osobné príčiny sa chápu ako vnútorné pohnútky, prameniace zo životných skúseností osoby, ktorá sa rozhodla živiť prostitúciou. Môžu to byť: sexuálne zneužívanie v detstve, drogová závislosť, pocit pomsty, odmietnutie, opustenie alebo stretnutie osoby, ktorá prostitúciu už prevádzkuje alebo na nej participuje nejakou činnosťou.

⁶⁶ Globálne príčiny sa chápu ako vplyvy mentality spoločnosti a kultúrneho prostredia, ekonomická chudoba, nedostatok peňazí, zaostalosť, ekonomické a politické krízy v štátoch.

xusného tovaru, ľahký a príjemný život, nespokojnosť s malými zárobkami v bežnom zamestnaní, rozvrátenie manželstva a sklamanie v živote.“⁶⁷

Možnosti riešenia prostitúcie

Samotná história a mnohí autori zaoberajúci sa problematikou prostitúcie dokumentujú, že prostitúcia je trvalým spoločenským javom. Zaraďujeme ju medzi sociálno-patologické javy, a to nie pre jej motívy a príčiny, ale pre jej dôsledky, ktoré zasahujú nielen priamo osobnosť prostitútky, prostitúta ich zdravia, ale tiež ostatnú spoločnosť.

Napriek množstvu zástancov, či už zo strany verejnosti alebo organizácií prostitútok, ju nielen zaraďujeme, ale aj označujeme ako sociálno-patologický jav, pretože sa na ňu viaže množstvo sociálnych, zdravotných, bezpečnostných a iných rizík. Z poznávania mnohých príčin a dôsledkov prevádzkovania tejto činnosti sa môže vyvodiť, že prináša odklon od normálneho psychického a fyzického života človeka. Je úzko prepletená s inými sociálno-patologickými javmi, zvlášť s pornografiou a iba veľmi malá skupina jej aktérov má z tejto činnosti skutočný prínos.

Prevádzkovanie prostitúcie jednoznačne znižuje spoločenský status človeka, vo vysokej miere negatívne ovplyvňuje jeho sociálne a partnerské vzťahy, samotná činnosť nepodnecuje rozvoj bežných pracovných zručností, ani získavanie vedomostí alebo rast nejakej spoločensky uznávanej a bežne použiteľnej kvalifikácie. Na základe uvedeného si kladieme otázku: Aká je možnosť riešenia (odstránenia) prostitúcie?

Jedna z možností a zároveň jedna z možných odpovedí by mohla byť: Na riešenie prostitúcie je nevyhnutné, aby dnešná moderná spoločnosť venovala tomuto celosvetovému a celočasovému javu zvýšenú pozornosť, lebo len jej dôkladným skúmaním a pochopením jej princípov sa môžeme voči nej dostatočne brániť, či hľadať východiskové riešenia. Východiskové riešenie treba hľadať aj napriek tomu, čo uvádza L. Bassermann, ktorý definuje svoj postoj k prostitúcií ako spoločenskému javu, v historickom kontexte, keď hovorí, že predajná láska sa považuje za bežnú súčasť mestského života ľudstva, za jeden z ťažko kontrolovateľných a konštantných zdrojov životných nebezpečenstiev v určitom vnútorne združenom spoločenstve.⁶⁸

L. Bassermann ďalej zdôrazňuje, že „*dejiny i prítomnosť nám však ukazujú, že omnoho nebezpečnejšie ako prostitúcia sama sú chyby, ktorých sa opakovane dopúšťala vrchnosť a poriadkové sily v styku s týmto fenoménom. Účinný recept proti nemu neexistuje, pretože prostitúcia je jedným z tých tajuplných jedov, ktorý má síce ničujúce účinky, alebo bez jeho existencie by mohol spoločenský organizmus podľahnúť krízam a iným chorobám.*“⁶⁹

Určite by bolo prinajmenšom naivné domnievať sa, že po tolkých storočiach, čo prostitúcia prežila, len tak zmizne zo života človeka. No bojovať s jej prejavmi v podobe násilia, ponižovania ľudskej dôstojnosti, týrania, zneužívania, vykorisťovania, či profitovanie druhými osobami by malo byť súčasťou myslenia každého kresťanský, či eticky zmýšľajúceho ľudského individua.

Vzhľadom na mnohé dôsledky plynúce z prostitúcie, je ďalšia z možností riešenia prostitúcie, tzy. možnosť pôsobenia (prevencie) proti vzniku a rozmachu dobrovoľných foriem prostitúcie. J. Chmelík uvádza, že pojem prevencia v širšom slova zmysle znamená „*predchádzanie nežiaducej javu a ochrana pred ním.*“⁷⁰ Tu treba spomenúť dôležitú úlohu rodiny, školy pri výchove detí a mládeže a úlohu štátu postarať sa o dostatočné, nevyhnutné ekonomické zabezpečenie svojich občanov, aby neboli nútení prostituovať z existenčných dôvodov.

Ďalšia úloha štátu pramení z pohľadu práva, kde prevencia predstavuje legislatívne opatrenia, ktorých povinnosťou je chrániť spoločnosť pred nežiaducim správaním jednotlivcov

⁶⁷ ČERMÁK, M.: *Povolání: Děvka*. Praha: 1992, s. 77.

⁶⁸ BASSERMANN, L.: *Nejstarší řemeslo*. Praha: 1993, s. 7.

⁶⁹ Tamže, s. 7.

⁷⁰ CHMELÍK, J a i.: *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: 2003, s. 33.

a skupín obyvateľstva. Podľa J. Chmelíka môžeme prevenciu, ktorú považujeme za jednu z možností riešenia prostitúcie, rozdeliť do troch základných oblastí.⁷¹ A to na oblasť primárnej,⁷² sekundárnej⁷³ a terciárnej⁷⁴ prevencie.

Prostitúcia ako dobrovoľný predaj sexuálnych služieb medzi prostituujúcou osobou a klientom nie je trestne stíhaná. V minulých rokoch polícia v Československu prostitúciu stíhala. Umožňoval to paragraf 203 trestného zákona (príživníctvo) a spresňujúce výklady tohto ustanovenia. K postihu spravidla dochádzalo v súvislosti s ďalšou kriminálnou činnosťou.⁷⁵ Dnes je situácia ešte komplikovanejšia, polícia nemá právo osoby podozrivé z prostitúcie kontrolovať len preto, že sú na ulici.

Dnes vo väčšine európskych štátov platí zákon, že poskytovanie plateného sexuálneho styku nemôže byť predmetom trestného stíhania. V jednotlivých krajinách sa však legislatívna úprava prostitúcie líši mierou tolerancie javov, ktoré s prostitúciou priamo súvisia. Slovenská republika však netoleruje, ak je prostitúcia realizovaná s prejavmi ponižovania ľudskej dôstojnosti, násilím, z donútenia, týraním, zneužívaním, vykorisťovaním a ak sa na nej príživujú iné osoby. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v paragrafoch 367, 368 až 370 definuje podmienky, za ktorých realizácia, podpora a prevádzkovanie prostitúcie nadobúda podstatu trestného činu.⁷⁶ Ide hlavne o konanie zamerané proti slobode, ľudskej dôstojnosti a mravnosti.

Nájsť jednotlivé možnosti riešenia prostitúcie nie je vôbec ľahké a už vôbec nie nájsť možnosti na jej odstránenie. Už na kongrese v roku 1987 v Stuttgarte pod heslom „Prostitúcia. Svetový problém. Hrozba ľudskosti.“ bolo zdôraznené, že prostitúcia bez ohľadu na to, či je prevádzkovaná dobrovoľne, je útlakom a otroctvom a je potrebné proti nej bojovať všetkými možnými prostriedkami⁷⁷ a nachádzať proti nej hoci aj malé možnosti riešenia.

Záver

Každý z nás má možnosť voľby, možnosť voľby vyplývajúcej či už z princípov demokracie alebo vlastnej ľudskej jedinečnosti. Voľba je i otázkou definovania normality v tej-ktorej spoločnosti, ktorej charakter sa v priebehu historického vývoja neustále a už po nespočetný krát zmenil. Všetci vieme, že je aj v našom meste. Niekde na okraji, v centre, alebo na sídlisku nájdeme dom s ružovo natretými stenami a nápisom prezrádzajúcim, že vo vnútri sa predáva „láska“. Niektorí s opovrnutím odvrátia pohľad, podaktorí miesto dôverne poznajú, iní popremýšľajú aký tajomný svet sa skrýva za jeho múrmi. Bez ohľadu na to, do akej miery y si jej prítomnosť uvedomíme alebo pripustíme jej existenciu, prostitúcia žije vlastným životom priamo medzi nami. A ak pred ňou budeme zatvárať oči a odvracať tvár, ona nezmizne, len my prideme o možnosť pozorovať, ako s istotou rastie.

ThLic. Peter Laca

peter.laca@post.sk

Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita

Ul. biskupa Gojdiča č. 2, 080 01 Prešov

⁷¹ Tamže, s. 34.

⁷² Primárna prevencia sa zameriava na širokú populáciu a smeruje do budúcnosti. Jej cieľom je pôsobiť tak, aby nežiaduci jav vôbec nenastal. Realizuje sa prostredníctvom masmédií, výchovno-vzdelávacích zariadení a legislatívy.

⁷³ Sekundárna prevencia sa zameriava na rizikové skupiny, jedincov, u ktorých sa dá predpokladať, že sa dostanú do situácie, keď ich činnosť bude klasifikovaná ako sociálno-patologická alebo sa už do tejto situácie dostali. Ťažiskom tejto prevencie je najmä podávanie informácií, odborné poradenstvo a vhodná sociálna starostlivosť.

⁷⁴ Terciárna prevencia sa zameriava na poskytovanie odbornej pomoci zameranej na elimináciu recidívy a resocializáciu jednotlivcov a skupín osôb, ktorí už páchali spoločensky nežiaducu činnosť. Najčastejšie prebieha v liečebných zariadeniach, väzniciach alebo prostredníctvom charitatívnych, občianskych združení, či cirkevných zariadení.

⁷⁵ JELÍNEK, J.: Remeslo nemá vždy zlaté dno aneb milování a peníze. In: Závislost, 1994, roč. 2, č. 5, s. 31-32.

⁷⁶ Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

⁷⁷ RINGDAL, N.: Největší povolání světa. Brno: 2000, s. 382.

Použitá literatura:

1. BASSERMANN, L.: *Nejstarší řemeslo*. Praha: 1993. – 2. ČERMÁK, M.: *Povolání: Děvka*. Praha : 1992, s. 77. – 3. GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha: 1992, s. 311. – 4. <http://referaty.atlas.sk/odborne-humanitne/pedagogika/19450/?print=1>. 5. <http://referaty.atlas.sk/odborne-humanitne/psychologia/19440/?print=1.m> – 6. CHMELÍK, J. a i.: Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: 2003. – 7. JELÍNEK, J.: *Řemeslo nemá vždy zlaté dno aneb milování a peníze*. In: *Závislost*, 1994, roč. 2, č. 5. – 8. KOLENČÍK, M.: *Svet nepoznanej reality*. Žilina: 2000, s. 53. – 9. MADLIAK, J.: *Trestnoprávne a kriminologické aspekty prostitúcie*. In: *Právny obzor*, roč. 74, 1991, č. 7. – 10. ONDREJKOVIČ, P. a i.: *Sociálna patológia*. Bratislava: 2000, s. 155. – 11. PAY, P.: *Prodejná láska*. Praha: 1992. – 12. RINGDAL, N.: *Nejtežší povolání světa*. Brno: 2000, s. 16. – 13. VANÍČKOVÁ, E.: *Dětská prostituce*. Praha: 2005.

OMEZENÁ RACIONALITA VEŘEJNÉ POLITIKY NEJEN V OTÁZKÁCH ŘEŠENÍ MARGINALIZACE A SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

Martin Smutek

Abstract: In public policy (or social policy) there is „rationality“ of measures often being mentioned. But how can we really plan in a rational way the intervention in social reality? Isn't our ability to objectively assess the reality and consider possible solutions only partial and incomplete ability? This article is giving short theoretical analysis of the word „rationality“ based on thinking of two important authors in the field of the theory of making a choice, theory of organising and theory of social or respectively theory of intervention in social reality, Herbert A. Simon and Charles Lindblom.

Abstrakt: V oblasti veřejné politiky, resp. sociální politiky, je dnes často skloňováno slovo „racionalita“, racionalita opatření. Jak je to ale ve skutečnosti s naší schopností racionálně plánovat intervence do společenské reality? Není naše schopnost objektivně posoudit realitu a následně zvážit možnosti řešení spíše jen částečná a neúplná? Tento text se snaží o krátký teoretický rozbor slova „racionalita“ a to v pohledu dvou významných autorů v oblasti teorie rozhodování, teorie organizace a teorie veřejné politiky, resp. teorie intervence do společenské reality, Herberta A. Simona a Charlese Lindbloma.

Úvod

Ve všech oblastech veřejné politiky (resp. sociální politiky) je dnes skloňováno slovo „racionalita“, racionalita opatření. Taková racionalita má být vyjádřena nejen ekonomicky, ale také obsahově, např. neexistencí nezamýšlených vedlejších účinků navrhovaných opatření. Jak je to ale ve skutečnosti s naší schopností racionálně plánovat intervence do společenské reality? Není naše vědění o světě spíše jen částečné a naše výsledné rozhodování pak spíše „omezeně racionální“? Tento text se snaží o krátký teoretický rozbor slova „racionalita“ a to v pohledu dvou významných autorů v oblasti teorie rozhodování, teorie organizace a teorie veřejné politiky, resp. teorie intervence do společenské reality, Herberta A. Simona a Charlese Lindbloma.

Teorie „omezené racionality“ Herberta A. Simona

Teorie „omezené“ či „ohraničené“ racionality (Bounded Rationality) Herberta A. Simona (1961) poukazuje na to, že znalosti v procesu rozhodování determinují, jaké důsledky budou následovat určité z alternativních strategií. Je úkolem našich znalostí selektovat z celé skupiny možných důsledků omezenější subgroupinu a nebo dokonce (v ideálním případě) jedno nastavení důsledků.

Určitý subjekt (aktér) nemůže znát přesné důsledky, které budou následovat jeho chování. Právě tuto problematiku lze nazvat teorií omezené (ohraničené) racionality. Co však subjekt může, je formovat očekávání budoucích důsledků, tato očekávání jsou založena na známých empirických vztazích a na informacích o existující situaci. Znalost je tedy „prostředkem k objevu toho, jaké důsledky chování budou skutečně následovat.“⁴⁷⁸ Hlavním záměrem znalosti, i když je to jen část procesu volby, je odhalit jednotlivé unikátní možnosti, které jsou důsledkem každého alternativního chování, ačkoli v praxi je tento záměr dosahován jen nedokonale. „Znalost o důsledcích chování byla proto Simonem identifikována jako primární proměnná ovlivňující volbu jednání. Druhý vliv byl nalezen v preferencích jedinců určitých nastavení důsledků v porovnání s jinými.“⁴⁷⁹

Podívejme se tedy blíže na paradigma omezené racionality, někdy též nazývané jako „administrativní model“. Simon v podstatě postuluje, že lidská nedokonalost a omezenost je přirozená a musí se s ní počítat. Podle Simona trpí sociální vědy případem akutní schizofrenie v jejich nakládání s racionalitou. V jednom extrému tady máme ekonomy, kteří přisuzují ekonomickému člověku

⁷⁸ LACA, S.: *Intolerancia sociálno-patologických javov v postmodernej spoločnosti*, In: *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 67.

⁷⁹ Simon, H. A.: *Administrative Behavior*. New York: The Macmillan Company, 1961. s. 77.

(homo economicus) absurdně vševědoucí racionalitu. Ekonomický člověk má kompletní a konzistentní systém preferencí, které mu „dovolují vždy vybrat z alternativ, které se mu otevírají; vždy si je kompletně vědom toho, co tyto alternativy jsou; nejsou zde omezení složitosti propočtů, které si dělá s cílem zjistit, které alternativy jsou nejlepší; pravděpodobnostní počty nejsou pro něj ani „děsivé“ ani „mysteriózní.“⁴⁸⁰

V druhém extrému máme podle Simona tendence v sociální psychologii, které se snaží redukovat veškeré poznání na dojem. Proto se často jako příklad uvádí, že mince se jeví větší pro chudé děti než pro bohaté (Bruner a Postman), že tlak sociální skupiny může přimět člověka k tomu, že vidí puntík tam, kde není (Asch) a tak dále. Řada behaviorálních vědců měla napilno při poukázování na to, že lidé nejsou tak racionální jak si sami myslí, že jsou. Pravděpodobně příští generace nám ukáže, že jsou daleko více racionální, než jak je popisujeme dnes - ale s racionalitou méně grandiózní, než je ta proklamovaná ekonomy, ako to uvádí Simon.

Další komplikace v rozhodování se objevují, když je do procesu zahrnut více než jeden jedinec. Pro takovýto případ budou rozhodnutí ostatních jedinců začleněny do podmínek, se kterými si každý jednotlivec musí poradit při volbě svého rozhodnutí. Tzn., že každý „jedinec musí (aby determinoval specificky důsledky svých akcí) znát jaké budou akce ostatních. To je faktor zásadní důležitosti pro celý proces administrativního rozhodování.“⁴⁸¹ Je zde skutečně znát určitá zacyklovanost. Před tím než A může racionálně zvolit svou strategii, musí vědět jakou strategii zvolilo B; a před tím než B zvolí svou strategii, musí znát co zvolilo A.

Simonova definice racionality a její limity

Pravděpodobně jedinou cestou, jak se vyhnout nejasnostem (případně vyjasnit tyto nejasnosti) je používat termín „racionální“ ve spojení s vhodným přívlastkem. Pak může být podle Simona rozhodnutí nazváno „objektivně“ racionálním, pokud jde skutečně o správné chování pro maximalizaci daných hodnot za dané situace. Je „subjektivně“ racionální, když maximalizuje dosažení cílů relativně k aktuální znalosti subjektu. Je „uvědoměle“ racionální v rozsahu, ve kterém je přizpůsobení směřování k cíli uvědomovaným procesem. Je „uváženě“ racionální v rozsahu, ve kterém je přizpůsobení směřování k cíli uváženě zapříčiněno (jednotlivcem nebo organizací). „Rozhodnutí je „organizačně“ racionální, pokud je orientováno na organizační cíle; je „osobně“ racionální, pokud je orientováno na cíle jednotlivce.“⁴⁸²

Podle Simona je vzorec lidské volby často spíše odpovědí na stimul než volbou mezi alternativami. Efektivní administrace podle Simona vyžaduje racionální rozhodování; rozhodnutí jsou racionální, když subjekty vyberou nejlepší alternativu k dosažení cíle. Ale administrativní rozhodnutí jsou vysoce složitá a racionalita je limitována z různých důvodů: „všechny důsledky, které plynou z daného směru aktivity nemohou být předvídaný; důsledky aktivit leží v budoucnosti a proto je obtížné jerealisticky evaluovat; a racionalita vyžaduje volbu mezi všemi možnými alternativami, ale mnoho z nich nám nikdy nepřijde na mysl a proto nebudou brána v úvahu.“⁴⁸³

Aktuální chování subjektu tedy podle Simona třemi hlavními způsoby objektivní racionalitu naplňuje ve smyslu její definice výše:

1) „Racionalita vyžaduje kompletní znalost a předjímání důsledků, které budou následovat každé volbě. Ve skutečnosti je znalost důsledků vždy jen fragmentární.

2) Protože tyto důsledky leží v budoucnosti, imaginace musí nahradit nedostatek zkušenosti v prisuzování hodnot. Hodnoty mohou být antcipovány jen částečně.

⁸⁰ Tamtéž s. 75.

⁸¹ Tamtéž s. 70-71.

⁸² Tamtéž s. 76.

⁸³ Blau, P. M.; Scott, R. W. *Formal Organizations*. San Francisco: Chandler Publishing Company, 1962, s. 36-37.

3) Racionalita vyžaduje volbu mezi všemi možnými alternativami chování. Ve skutečném chování však jedinci „přijde na mysl“ jen velmi málo z těchto možných alternativ.⁶⁸⁴

ad 1): Nekompletnost znalosti

Racionalita implikuje kompletní a nedosažitelnou znalost exaktních důsledků každé volby. Ve skutečnosti lidská bytost nemůže znát nikdy více než jen fragmentární znalost podmínek, obklopujících jeho jednání, nemůže mít více než jen omezený vhled do regulací a zákonů, které mu mohou povolit odvodit budoucí důsledky ze znalosti současných okolností.

ad 2): Obtíže při anticipaci

Je samozřejmou zkušeností, že anticipované přání může být velmi odlišné od posléze realizované skutečnosti. To vše není jen důsledkem selhání v anticipaci důsledků. Jedním z důvodů je, že mysl nemůže v jednom okamžiku uchopit důsledky v jejich celistvosti. Namísto toho se pozornost přesouvá z jedné hodnoty na druhou s důsledkem posunů v preferencích.

ad 3): Rozsah možných alternativ chování

Ze všech možných alternativ chování jen velmi malé množství přichází na mysl (v daném momentě) jakožto skutečně možná alternativa chování. Protože každá alternativa má odlišné důsledky, nastane situace, že mnoho možných důsledků nikdy nenastane, protože není předem rozpoznáno, že jsou to možné důsledky dostupných alternativ chování.

Limity racionality zde vidíme jako neschopnost lidského myšlení brát v úvahu všechny aspekty určitého rozhodnutí, tedy hodnotu, znalost a chování, které by mohly být relevantní. Tytéž body v rozvinuté podobě viz následující tabulka.

Předpoklady teorie „ohraničené racionality“

Předpoklady o rozhodování dle Simonovy teorie „omezené racionality“
A) lidské vědění je nekompletní a rozříštěné
B) člověk nemůže zvážit mnoho důsledků svých činností
C) člověk nemůže myslet na příliš mnoho věcí najednou (limit pozornosti)
D) člověk si nemůže vše pamatovat (limit paměti)
E) člověk jedná na základě rutiny, zvyku a konzervatismu
F) člověk žije v omezujícím organizačním prostředí

Zdroj: Veselý 1997:70

Stručně shrnuto, jedinci nejsou schopni dělat složitá rozhodnutí racionálně. Blau a Scott pak vidí systematickou organizaci „jedinců jako jediný způsob jak předejít příliš velké škále nutnosti rozhodovat. Funkcí organizace je tedy limitovat rozsah rozhodnutí, které musí každý člen vykonat; jediné tímto způsobem je k tomuto problému možno přistoupit racionálně.“⁶⁸⁵

Inkrementální racionalita Charlese Lindbloma

V pojetí Charlese Lindbloma jde o odlišný typ racionality než jak bývá slovo racionalita běžně vnímáno. Jde o „každodenní“ racionalitu a formou takovéto racionality může být i tzv. inkrementální přístup, který rozvíjí Charles Lindblom (1959). Autor vychází z metodologického individualismu, společenský a politický život si představuje jako pluralistickou hru zájmů osobností, která se však realizuje ve vzájemných interakcích a jednání je závislé také na sociálním kontextu, v němž probíhá.

⁸⁴ Simon, H. A.: *Administrative Behavior*. New York: The Macmillan Company, 1961. s. 81.

⁸⁵ Blau, P. M.; Scott, R. W. *Formal Organizations*. San Francisco : Chandler Publishing Company, 1962, s. 36.

Diskusi o tzv. inkrementálním (přírůstkovém) způsobu tvorby a realizace politiky lze vysledovat podle Colebatche už k článku Charlese Lindbloma z roku 1959, v němž „...kritizoval náhled na rozhodování jako na komplexní hledání optimální cesty k dosažení známých výsledků, přičemž poukazoval na to, že v praxi nejsou prostředky a výsledky oddělitelné, analýza je spíše omezená než úplná, politika vzniká spíše v malých následných krocích než jedním pevným rozhodnutím – a známkou dobrého rozhodnutí není ani tak dosažení daných cílů, ale souhlas lidí s tím, jak jich bylo dosaženo.“⁸⁶

Dá se z toho tedy vyvodit, že proces zavádění nových politik bude pokračovat i po přijetí námi sledované politiky a bude dále ovlivňovat její implementaci. Z těchto předpokladů vychází tzv. inkrementalistický model tvorby politiky, který zdůrazňuje postupné drobné, marginální změny v procesu tvorby politiky. „Nutí aktéry, aby vnímali ‚problémy‘ jako určené pro neustálé ‚redefinování‘ podle dostupných prostředků pro řešení.“⁸⁷

Zajímavé na tomto modelu je v prvé řadě to, že podle Lindbloma je úplně stejně racionální a systematický jako metoda založená na jasně určených cílech. Tento způsob tvorby politiky dostal poněkud hanlivý název „muddling through“, tedy „prokličkovávání“ či přístup „nějak si poradit“, případně „nespojité vršení rozhodnutí“ (disjointed incrementalism). Lindblom tedy navrhl vlastní alternativu k racionalistické analýze tvorby rozhodnutí v politickém prostoru.

Podle Winklera představuje „inkrementální model tvorby politických rozhodnutí specifické pojetí politické racionality. „Je to racionalita, která svazuje individuální rozhodování se společensko-politickým kontextem jedince a s praktickou situací, v níž se rozhoduje. Jeho představa praktické, každodenní tvorby politiky nezačíná u nějakého ideálního, přesně formulovaného cíle, ale v konkrétních politických situacích, které existují a působí na aktéry rozhodování.“⁸⁸

Z této „každodenní“ tvorby politiky pak vyplývá logický důsledek pouze malých, postupných, marginálních změn a jejich postupné vršení na sebe (odtud inkrementalismus). „Když problematiku shrneme, následkem diskuse o inkrementalismu došlo minimálně ke dvěma výrazným posunům analytického zaměření: (1) k posunu od požadovaných výsledků politiky k procesu, v němž je politika prováděna a (2) k posunu od logiky systému jako celku k logice účastníků.“⁸⁹

Inkrementalismus Ch. Lindbloma dále evokuje tzv. model odpadkového koše (garbage can model). Autoři modelu Cohen, March a Olsen tvrdili, že „instituce nefungují tak, že nacházejí řešení problémů ve chvíli, kdy se určitý problém vynoří. Naopak, podle nich mají členové instituce celou řadu nápadů, které obvykle skončí v odpadkovém koši. „Teprve když se objeví problém, všichni začnou přehrabovat pomyslný odpadkový koš a hledat řešení mezi nápady, které se objevily v minulosti a nebyly využity.“⁹⁰

Závěr

Smyslem tohoto textu bylo poukázat na limity naší schopnosti racionálně rozhodovat o interenci do společenské reality. Herber A. Simon podobně jako též Charles Lindblom poukazují na to, že naše znalosti o společnosti jsou jen částečné, neúplné a naše rozhodování je tomuto faktu podřízeno. Vyzněním tohoto textu by mělo být varování před přílišnou domýšlivostí nás lidí a obzvláště těch, kteří se pohybují v oblasti plánování a projektování intervence do společnosti (např. za účelem řešení problémů marginalizace či sociální exkluze), tedy lidí zodpovědných za tvorbu veřejné, resp. sociální politiky. Po teoretické linii zde nabádám k určité pokoře v otázkách intervenování do společenské reality. Mějme na paměti společně např. s Anthony Giddensem, že soudobá společnost

⁸⁶ Colebatch, H. K.: *Úvod do policy*. Brno: Barrister and Principal, 2005, s. 74.

⁸⁷ Winkler, J. *Implementace – Institucionální hledisko analýzy veřejných programů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 57.

⁸⁸ Tamtéž s. 111.

⁸⁹ Colebatch, H. K.: *Úvod do policy*. Brno: Barrister and Principal, 2005, s. 75.

⁹⁰ Kratochvíl, P. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008, s. 132.

řeší více problémů, které si sama moderní společnost za přibližně dvě stovky let své existence přivodila, než problémů přírodního charakteru, které převládaly dříve. Je možné, ba spíše pravděpodobné, že mnohé z těchto problémů jsme si přivodili sami svou přílišnou domýšlivostí v otázce naší schopnosti „racionálně“ rozhodovat při tvorbě veřejné, resp. sociální politiky.

PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

martin.smutek.2@uhk.cz

Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta

Univerzita Hradec Králové

Hradecká 1227/4, 500 03 Hradec Králové

Použitá literatura:

1. Blau, P. M.; Scott, R. W. *Formal Organizations*. San Francisco: Chandler Publishing Company, 1962. – 2. Colebatch, H. K. *Úvod do policy*. Brno: Barrister and Principal, 2005. – 3. Giddens, A. *Unikající svět*. Praha: SLON, 2000. – 4. Kratochvíl, P. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. – 5. LACA, S.: *Intolerancia sociálno-patologických javov v postmodernej spoločnosti*. In: Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie, Brno, Institut mezioborových studií, 2010. – 6. Simon, H. A. *Administrative Behavior*. New York: The Macmillan Company, 1961. – 7. Veselý, A. *Jak si vybrat „svoji“ teorii rozhodování*. In Purkrábek, M. (ed.). *Rozhodování, financování a komunikace ve veřejné politice v České republice*. Praha: Univerzita Karlova, 1997. – 8. Winkler, J. *Implementace – Institucionální hledisko analýzy veřejných programů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

Pokyny autorom článkov:

- redakcia prijíma články zodpovedajúce obsahovému zameraniu časopisu
- recenzné konanie je vykonávané nezávislými recenzentmi
- práce sú posudzované po stránke obsahovej a formálnej
- v prípade potreby môže byť práca vrátená autorom na doplnenie či prepracovanie
- redakcia si vyhradzuje právo prevádzať štylistické úpravy a gramatické korektúry
- články prijímame v súbore Word, maximálna dĺžka 6 strán
- text musí byť napísaný v súlade s platnými jazykovými normami, písmo Times New Roman, veľkosť písma 12, štýl písma Normálny
- pre citáciu literatúry žiadame používať normu ISO 690 (poznámky pod čiarou)
- svoje príspevky posielajte na emailovú adresu redakcie *amredakcia@gmail.com*

ACTA MISSIOLOGICA

Vydáva: Inštitút misijnej práce a tropického zdravotníctva Jána Pavla II. v Bratislave, Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave.

Redakcia: Katedra misiológie, IMPaTZ VŠ ZSP sv. Alžbety, Polianky, ul. Pod brehmi 4/A
P.O.Box 104, 810 00 Bratislava, tel.: 0903/723899, 02/69202815

Vedúci redaktor: prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD.

Redakčná rada: prof. MUDr. Vladimír Krčméry, prof. MUDr. Juraj Benca, prof. MUDr. Adriana Ondrušová, PhDr. Eva Romanová, PhD., PhDr. Jana Adamcová, PhD.

Grafická úprava: Jaromír Ferianc, focusart s.r.o.

Jazyková úprava: Mgr. Lucia Hodáňová

Tlač: Kníhtlač Gerthofer, Zohor.

Vychádza 2-krát ročne.

Objednávky na predplatné sa prijímajú na tel.č.: 0903/723899, 02/69202815 alebo
email: *amredakcia@gmail.com*

Cena za jeden výtlačok 0,70 EUR. Ročné predplatné 1,3 EUR

Povolené MK SR. Evidenčné číslo 3631/09

ISSN 1337-7515

Vedúci redaktor: prof. PhDr. Ing. L. Bučko, PhD.

Konzultori:

prof. MUDr. V. Krčméry, DrSc., prof. MUDr. G. Čatár, DrSc., prof. PhDr. Ing. L. Bučko, PhD., prof. Dr. K. Bošmanský, DrSc., SVD, doc. Dr. M. Šmidová, PhD., Don D. Pravda, SDB, Dr. T. Reiner, SDB, h. prof. MUDr. P. Jarčuška, CSc., doc. MUDr. K. Holečková, CSc. (Mapuordit), doc. MUDr. I. Stankovič, CSc., doc. MUDr. E. Mitterpachová, PhD., prof. MUDr. J. Benca, PhD. (Phnompenh), doc. MUDr. M. Ťažiarová, PhD., prof. MUDr. W. Granninger (Lambarene), doc. RNDr. E. Kalavský, PhD., doc. MUDr. A. Augustínová, PhD., doc. MUDr. M. Bartkovjak, PhD., doc. MUDr. S. Šecková, PhD., doc. MUDr. Z. Kniezová, PhD., doc. MUDr. V. Sládečková, PhD., prof. Dr. R. Cauda, PhD. (Rím), MUDr. L. Šišková, PhDr. R. Lužica, ArtDr., Prof. PhDr. M. Bielová, PhD., prof. MUDr. Peter Fedor-Freyberg, DrSc., prof. MUDr. Adriana Ondrušová, CSc., prof. Dr. A. Georgopoulos, PhD. (Vienna).